

ACHARYA SHRI KAILASSAGARSURI GYANMANDIR
 SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA
 Koba, Gandhinagar, Gandhinagar, 382 007.
 Ph. : (079) 23276242, 23276204-05
 Fax : (079) 23276249

તાંત્રી: શાહુ ચીમનલાલ ગોડળદાર

વર્ષ ૭

અંક ૮

॥ अहम् ॥

अखिल भारतवर्षीय जैन श्वेताम्बर मूर्तिपूजक मुनिसम्मेलन-संस्थापित
श्री जैनधर्म सत्यप्रकाशक समितितुं
मासिक मुखपत्र

श्री जैन सत्य प्रकाश

वर्ष ७]

क्रमांक ८०

[अङ्क ८

विक्रम संवत् १९६८ :

वीरनि. संवत् २४६८

: ६-दिसम्बर १९६२

जैन वदि ०)) :

शुधवार

: अप्रील १५

विषय-दर्शन

१ प्रतिष्ठा-कल्प-रत्न	:	पू. सु. म. श्री. जयंतविजयल	:	४०७
२ देवतगिरिकल्प	:	श्री. पं. अण्णाबाल प्रेमचंद शाह	:	४१३
३ स्यादाद	:	पू. सु. म. श्री. कनकविजयल	:	४१५
४ ध्याननुं स्वरूप	:	पू. सु. म. श्री. हक्षविजयल	:	४२३
५ निहाम शाल्यमां आवेली केटलीक लैन गुफाओ	:	श्री. नाथाबाल छगनदास शाह	:	४२५
६ शंभेधर तीर्थमां प्राचीन पडदा	:	पू. सु. म. श्री. सुशीलविजयल	:	४३०
७ लैनधर्मी वीरोनां पराक्रम	:	श्री. मोहनबाल दीपचंद चोदसी	:	४३१
८ 'सिद्धसेनद्विवाकरायार्ग्य' संमंधी एक उल्लेख	:	श्री. साराबाध म. नवाय	:	४३३
९ ग्वाबना अण्णाणना मंदिरनी मालिनी अंगेनो सिरोहोना जिल्हा भेण्ट्रेटने युकादो	:		:	४३६
समाचार	:		:	४४१

आ मासिक हरैक अत्रेण महिनानी पंढरमी तारीणे प्रगट थाय छे. तेथी सरनामाना हेरकारना भणर णारमी तारीणे समितिना कार्यालये पडोयाडवा.

लवाजम-वार्षिक-ये रुपिया : छूटके चालु अंक-त्रणु आना
मुद्रक : ककबलाठ रवणुबाध डाकारी; प्रकाशक : यीमनबाल गोकणदास शाह; प्रकाशनस्थान
श्री लैनधर्म सत्यप्रकाशक समिति कार्यालय, जेशिंगबाधनी वाडी, धीकांटा रोड, अभदावाद,
मुद्रणस्थान : सुभाष प्रिन्टरी, भीरणपुर रोड, अभदावाद.

॥ श्रीराय नीत्यं नमः ॥

श्री जैनसूक्तप्रकाश

[वर्ष ७... ..कंभांक ८०... .. अंक ८]

पुध श्री अमृतविजयल शिष्य पं. श्री रंगविजयल विरचित
श्री शंभेश्वर पार्श्वनाथ पंचकल्याणुक गर्भित

प्रतिष्ठा-कल्प-स्तवन

संघादक तथा संपादक—पू. मुनिमहाराज श्री जयंतविजयल

[गतांकथी बालु]

दास छडी

(वात करे रडी वेगणा महारा जडावा रे, पेवा हेणे दुरिजन लोक ओ श्या यावा रे—ओ देशी)

आथे दिन शासनसुरी हुं वारी रे,

अकडेसरी प्रमुण्य बोवीस हुं अदिहारी रे !;

- अभिधाने शुभ द्रव्यथी हुं वा०, पूणनें पूरो जगीस हुं अ० (१)
वणी बोसठ सुरराजने हुं वा०, तस मंत्रे करी आहुवान हुं अ०;
जल अहन आदे करी हुं वा०, तिडा अरयो थर्ध सावधान हुं अ० (२)
भूत अदि अभिमंत्रिने हुं वा०, १लेछ निन घर आहिर तेड हुं अ०;
दश दिशिये उछादीये हुं वा०, उपयोग थकी धरी नेड हुं अ० (३)
उत्तमांगथी थापीये हुं वा०, सिद्धादिक मंत्र विचार हुं अ०;
धंम न्यास करी कर्ता हुये हुं वा०, करे सिद्धयक मनोहार हुं अ० (४)
अष्टकमल हल थापीने हुं वा०, तस मध्ये श्री अरिहंत हुं अ०;
पूरवहलमां सिद्धल हुं वा, दक्षिण हले सूरिमहंत हुं अ० (५)
पाठी द्वादश अंगना हुं वा०, पाठकल पश्चिम नल हुं अ०;
उत्तर हलमां न्नाणीये हुं वा०, मुनिराजतल अदिठाल हुं अ० (६)

१ लेछ निज नयर

[૪૦૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

ઈશાને દર્શન લભે હું વાં, અગ્નિખુણે જ્ઞાન પ્રધાન હું યાં;
 ચારિત્રપદ નૈઋતે વસિ હું વાં, વાયુદલે તપ માંન હું યાં (૭)
 એહવા શ્રીસિદ્ધચક્રને હું વાં, પૂજને સુરભિ દ્રવ્ય હું યાં;
 સ્નાત્ર કરે બહુ લક્ષિતથી હું વાં, પછે દેવવંદન વિધિ લવ્ય હું યાં (૮)
 એ કિરિયા યાથે દિને હું વાં, કરે ખુશાલસા ઉજમાલ હું યાં;
 ને મહાપૂજા કરે રંગથી હું વાં, તે પામે મંગલમાલ હું યાં (૯)

ઢાલ સાતમી

(એ એ મુનિવર વહેંરણ પાંગ્યાં—એ દેશી)

પાંચમે દિન એ કિરિયા નિરખીયેં, શ્રી ગુરૂવચણ તણે અનુસાર રે;
 ભૈરવ આદે શાસન દેવતાણ, પહેલા એ નમિયેં નામ સંભાર રે
 સમકિતદાયક મહાપૂજા કરેણ (આંકણી) (૧)

તદનંતર કરીયેં શાંતિધોષણાણ, અરિહંત આદેં મંગલ ચ્યાર રે;
 વિધિકારક તે વજ્રપંજર લણેણ, કીને યાનક પદ સેવા ધાર રે. સં (૨)

સેવન પદે કુંકુમ ચંદનેણ, સોનાની લેખણથી શ્રીકાર રે;
 વીસ યાનિકની રચના કીણયેં, સ્વરપદ વર્ણ ઉચ્ચાર રે. સં (૩)

પ્રથમ દલેં અરિહંતને યાપીયેં, બીને સિદ્ધ નમો મુવિહાણ રે;
 પવચણ ત્રીને યાથે વખાંણીયેં, આચારજ ગુણખાંણ રે. સં (૪)

પાંચમે ધિવર નમો ભાવેં કરીણ, છટ્ટે પ્રણમિને ઉવચાય રે;
 સાતમે મુનિપદ જ્ઞાન તે આઠમેણ, નવમે દર્શનપદ મુખદાય રે. સં (૫)

વિનય નમો દશમેં પદેં, એકાદશમેં ચરણ પવિત્ર રે;
 બારમે પ્રહ્લચરજ પ્રણમો સદાણ, બેહથી લહીયેં શિવપદ નિત રે. સં (૬)

તેરમે કિરિયા ચઉદમે વંદિયેં, તપ પદ વિવિધ પ્રકાર રે;
 ગૌતમ ગણધર પત્રરમેં જપોણ, સોલમેં શ્રી જિનપદ મુખકાર રે. સં (૭)

ચારિત્રધર સત્તરમેં પૂજયેં, જ્ઞાનધારક અઠદશમેં વંદ રે;
 શ્રુતધર પદ નમિયેં ઝોગણીસમેં, વીસમે તીર્થપદ મુખકંદ રે. સં (૮)

ઇણિપરે વીસ યાનક રચના રચીણ, અરચીનેં આઠે દ્રવ્ય ઉદાર રે;
 સ્નાત્ર લણાવી આદી જિણુદનોણ, કલશ લણાવો ભવિ હિતકાર રે. સં (૯)

દેવ વાંદીને યાનકપદતાણીણ, નવકારવાલી ગુણીયેં વીસ રે;
 વિવિધ પકવાને નૈવેદ્ય ઢોકીયેં, ધારી અણાહારી પદ જગદીશ રે. સં (૧૦)

પાંચમા દિનની એ કિરિયા કહીણ, સકલ ગુરૂને વચણ પ્રસંગ રે;
 હરખેં ખુશાલચંદ દ્રવ્યનેણ, ખરચેં દિન દિન વધતે રંગ રે. સં (૧૧)

૧ કિણએણ.

દાસ આઠમી

(મઠ હોરે સમરો રે જવરજ્યા હું વારી.)

(દોસી મારી ગલીએથે મત જઓ, સાહ્યા છોગો વિરાજે પંચરંગ પાગમાં મારજી—એ દેશી)
છઠે દિવસે રે કિરિયા માંડીયે હું વારી, ક્ષેત્રપાલાદિક જે અભિરામ સુગુણ સનેહી;
સાંભલીએ સારી વાતને, હું વારી—સુ. (૧)

આયુધ ધારક વારક કષ્ટના હું વારી, તે ભણી કરીયેં ધુરિ પરિણામ—સુ. (૧)
ગુહ્યપતિને થાપો ઈંદ્રપદે ઈંડાં હું, ગુરુમંત્રિત વાસ કરેં હિતકાર સુઃ;
તિલક જનોઈ મુગટ ધરાવીને હું, ઈંદ્રાણી કરીયેં તસ ધરનાર.—સુ. (૨)
હવેં તે ઈંદ્રાણી વેદી ઉપરેં હું, વિરચેં જહુમોને સ્વસ્તિક પંચ સુઃ;
પાછલથી ગાયે ગોરી છંદસ્યું હું, માનું એ મલીઆ અપચર સંચ—સુ. (૩)
ન્યાસ કરીને ગુરુપૂજન કરો હું, પૂજી આચારજ પૂજે પીઠ સુઃ;
તદનંતર નૂતન ઊંખને ઉપરેં હું, ગુરુમંત્રી જેપે વાસ વિસીઠ—સુ. (૪)
પયમિશ્રિત વાસે નૂતન ઊંખનું હું, સર્વાંગે વિલેપન કરીયેં સાર સુઃ;
હુધેં ભરી કલશમાં જિનને થાપી યેં હું, ઈંડા સુચયો વચનતણો પ્રતિકાર—સુ. (૫)
હવેં ભવિ સુણજ્યો સ્યવનતણો વિધિ હું, ત્રીજે ભવ પાસ પ્રભુનો જીવ સુઃ;
આનંદ નામે નૃપ સંચમ લેઈ હું, આરાધી થાનકપદને અતિવ—સુ. (૬)
તિહાંથી તિર્થંકર ગોત્ર ઉપારજી હું, ઉપજે જઈ પ્રાણુત સ્વર્ગ મઝાર સુઃ;
વીસ સાગરનું જીવિત લોગવી હું, દેવના ભવનો કરી પરિહાર—સુ. (૭)
નિરૂપમ નયરી વણારચ્છીનો ઘણી હું, અવનિપતિ અશ્વસેન નૃપ તાસ સુઃ;
રાણી વામાદે કુખેં અવતર્યા હું, ચૈતર વદિ ચોથે ગભાવાસ—સુ. (૮)
નિદ્રાવસ પોઠ્યાં સેજે માનજી હું, લહે સુમિણાં ચઉદશ મંગલકાર સુઃ;
નિજ નિજ ભાવ કહે સહુ રંગથી હું, વર્ણવીયેં કાંઈ તસ અધિકાર—સુ. (૯)

દાસ નવમી

(મારજી નિંદ નયણાં ખિચ ધુલ રહી, ધુલ રહી નયણાં સેણા વીચ હો
નણહીરા વીરા મારજી નિંદ નયણાં ખિચ ધુલ રહી—એ દેશી)

માને પ્રથમ સુપનમાં વિનવેં, ઐરાવણુ ગજ આય હો વામાદે માતા;
માજી મુજ સ્વામી તુઝ પુતના, આવી નમસે પાય હો વામા—(૧)
માજી સુપન ભાવ સવિ સદ્દેહેં, આવી જે જે કહંત હો વામા દેઃ; એ (આંકણી)
માજી વહેસ્યેં તુજ સુત મુઝ પરિ, પંચ મહાવ્રત ભાર હો વાઃ;
માને ખીજે સુપન ધોરી કહેં, નયણાનંદનકાર હો.—વા. મા. (૨)
માને હવેં ત્રીજે કહેં કેસરી, તુજ નંદન નરસીહ હો વાઃ;
માજી લેદક માન જનેન્દ્રનો, મુજ પરેં થાસ્યેં અખીહ હો.—વા. મા. (૩)

[૪૧૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[૫૫૧]

- માણ મુજ દર્શન દીઠે થકે, લોગવસ્યે તુજ વછ હો વા૦;
 માણ ચોથે હું લખમી કહું, તીર્થકરની લચ્છ હો.—વા૦ મા૦ (૪)
 માણ પાંચમે દામયુગલ કહે, મુઝ પરિ તું મન જાણુ વા૦;
 માણ ત્રિભુવન જન સિર ધારસ્યે, તુજ નંદનની આણુ હો.—વા૦ મા૦ (૫)
 માણ મુજ મંડલસમ હોયસ્યે, તુજ સુત વદન અનુપ હો વા૦;
 માણ છઠ્ઠે જો તું મુઝ પ્રતે, કહે ઈમ રજનીભૂપ હો.—વા૦ મા૦ (૬)
 માણ તિમિર અજ્ઞાનને લેહસ્યે, મોહનિશા કરી ફર હો વા૦;
 માણ ધરસ્યે લામંડલ સાતમે, તુઝ સુત કહે ઈમ સૂર હો.—વા૦ મા૦ (૭)
 માણ ધર્મધ્વજ ભૂષિત થસ્યે, મુઝ દર્શને તુઝ નંદ હો વા૦;
 માણ આઠમે ધ્વજ ઈમ વિનવે, ધરતો વિનય અમંદ હો.—વા૦ મા૦ (૮)
 માણ જ્ઞાનાદિક રચણે ભર્યો, તુઝ સુત છે મુઝ મિત્ર હો વા૦;
 માણ નવમે નિરખો મુઝ તુમે, કહે ઈમ કુંભ પવિત્ર હો.—મા૦ વા૦ (૯)
 માને પદમ સરોવર આવીને, દશમે કહે સુણો માત હો વા૦;
 માણ સુર આલિત કજ ઉપરે, ઠવસ્યે પદ તુજ જાત હો.—વા૦ મા૦ (૧૦)
 માણ તુજ સુત ગુણુરચણે કરી, મુઝ પરે મહાગંભીર હો વા૦;
 માણ એકાદશમે જાણુજ્યો, શુભગે સાચર ખીર હો.—વા૦ મા૦ (૧૧)
 માણ ચઉવિહ સુર તુઝ પૂતને, નમસ્યે કરી સનમાન હો વા૦;
 માણ દેખે સુપન આરમે, વદતું ઈમ વિમાન હો.—વા૦ મા૦ (૧૨)
 માણ મુઝ પરે તુઝ અંગજ થસ્યે, ગુણુહ અનંત નિવાસ હો વા૦;
 માણ રચણુના ગઠમાં રાજસ્યે, ઈમ કહે રચણુનો રાસ હો.—વા૦ મા૦ (૧૩)
 માણ ભવિક કનક શુદ્ધિ તણો, થાસ્યે સુત કરનાર હો વા૦;
 માણ નિરધૂમ અગનિ ચઉદમે, સુપને જો સુવિચાર હો.—વા૦ મા૦ (૧૪)
 માણ તુરત જાગી નૃપને કહે, સુપનતણો ગ્રહી ભાવ હો વા૦;
 માણ ચોસઠ હરિ કરે વ્યવનનો, મહોચ્છવ ગર્ભ પ્રભાવ હો.—વા૦ મા૦ (૧૫)
 ભવિકા પ્રાણુ થાપન કરી જિખને, વાસ ઠવે ગુરૂ ખાસ હો સસનેહી ખ્યારા;
 ભવિકા મંત્રાક્ષર લખી જિખને, શિર પર થાપે વાસ હો સસનેહી ભવિ૦ (૧૬)
 ભવિકા મંગલ ચૌદ સુપન પ્રતિ, નિરખાવો સુવિલાસ હો સસ૦ (એ આંકણી)
 ભવિકા કરી યે ઉપદેશ કાનમાં, ભણીયે આસીસ તાસ હો સસ૦;
 ભવિકા મહાપૂજા ઈમ કીજ્યે, લિજ્યે જિમ શિવરાજ હો—સ૦ ભ૦ (૧૭)
 ભવિકા ચૈત્યવંદન કરીને પછે, કરીયે સ્નાત્ર પવિત્ર હો સસ૦;
 ભવિકા કલશ ભણુવી પાસનો, દેવવંદન કરો નિત્ય હો—સ૦ ભ૦ (૧૮)
 ભવિકા ઈમ રંગે વ્યવને શુભ્યાં, પાસ પ્રભુ જિનચંદ હો સસ૦;
 ભવિકા ધન ખરચીને ખુસાલસા, પામે પરમાનંદ હો.—સ૦ ભ૦ (૧૯)

ઢાલ દસમી

(આદે રે આદિ જિનેસર નાભિ નરેંદ્ર મલ્હાર રે-એ દેશી)

- સાતમે દિન હવે હરખચ્યું, કિરિયા કીને પ્રધાન રે કિરિયાં
ન્યાસ કરી શુચિ થઈયે, ગુરવિધિ કરતા સમાન રે ગુરૂં;
સિકલીકરણુ મંત્રેં કરી, બલી દીને ધરી પ્રેમ રે બલીં;
સ્નાત્રકારક નવ બિંબને, કુસુમાંબલિ દિયેં તેમ રે કુસું (૧)
- ગુરૂ હવેં તરજની મુદ્રાયેં, રૌદ્ર દષ્ટિ દિયેં તાસ રે રૌદ્રં,
શ્રાવક વામ કરેં કરી, જલ લેઈ છાંટે ઉલ્લાસ રે જલં;
વજ્ર ગરૂડ ને મુદ્ગર, મુદ્રા ગુરૂં કરેં ભાવે રે મુદ્રાં,
દષ્ટિદોષ નિવારવા, મંત્રે કવચ ભણુવે રે મંત્રેં (૨)
- સાત ધાનની ત્રણુ ત્રણુ, મુઠી બિંબને ખેપે રે મુઠીં,
દ્વિગબંધન મંત્રેં કરી, કુલ દેવીને વિલેપે રે કુલં;
જનમ મંત્ર જપીને પછેં, કીને જનમ પવિત્ત રે કીનેં,
તે અધિકારને ગાઈયેં, ઇંહા હવે ચિર કરી ચિત્ત રે ઇંહાં (૩)
- પોસ દશમીની રાતેં, જનમ્યા શ્રી પાસ જિણુંદ રે જનમ્યાં,
જ્ઞાન પ્રચુંછ આવે રે, દિશિકુમરીના એ વૃંદ રે દિશિં;
પહેલી અધોલોકવાસિની, લોમિને પવન પ્રચારેં રે લોમિનેં,
જોજનમાં અવકરણુ ત્રણુ, કક્કર સર્વ નિવારે રે કક્કરં (૪)
- આઠ ઊર્ધ્વથી આવીને, સ્વામિના જનમ આગારેં રે સ્વામિનાં,
મંડલમાં જલ ફૂલની, વૃષ્ટિ કરે લઘુ ધારેં રે વૃષ્ટિં;
પૂરવ રચકની આઠ એ, હાથમાં દર્પણુ લાવી રે, હાથમાંં,
જિનજનની હરખચું, પૂરવ દિશિયેં તે ઠાવી રે. પૂં (૫)
- દક્ષણુ રચકની અમરીએ, આઠ કલશ ગ્રહી હાથ રે આઠં,
પરિકરચુત માતને, પ્રણુમી હોય સનાથ રે પ્રણુમીં;
આઠ એ પશ્ચિમ રચકની, વાયુવીઝણુ લેઈ આવે રે વાયું,
જગદીશ્વર જનનીને, પ્રણુમી જિનચુણુ ગાવે રે પ્રણુમીં (૬)
- અંચલ આમર વિંજતી, ઉત્તર રચકની અમરી રે ઉત્તરં,
આઠ નમેં જિનમાતને, જિનચુણુ હિયડલે સમરી રે જિનં;
ચ્યાર વિદિશિથી આવેં એ, દીપક કર ધરી ચ્યાર રે દીપકં,
જગદેએ પ્રણુમી કરી, ધન્ય ગણુ અવતાર રે ધન્યં (૭)

૧ કરી દેખાવે રે.

[૪૧૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

મધ્ય સ્વચક્રની ચઉ મલી, નાલ વધે રે તે દેવી રે નાલ,
ખાતોદરમાં થાપીને, વજ્રચણ્ડસ્થુ પૂરે રે વજ્ર૦;
ઉપર પીઠ ચણ્ડમય, બાંધીને અતિ અભિરામ રે બાંધીને૦,
પશ્ચિમ દિશિ વરણ્ડ રચે, કેલતણાં ત્રણુ ધામ રે કેલ૦ (૮)
તે ઘરમાં જિનને જિન, -માતાને લેઈ નવરાવે રે માતાને૦,
પહેરાવી અલંકારને, ચરચી ગીત આલાવે રે ચરચી૦;
ચંદનહોમ કરીને, રક્ષાપોટલી બાંધે રે રક્ષા૦,
નાટિક કરી જિન જનનીને, ઘર ઠવી નિજ પદ વાધે રે ઘર૦. (૯)
તિમ શ્રાવક રતનગ્રંથીને, રક્ષા પોટલી ૧ જેહોરે રક્ષા૦,
મંત્રી બાંધે બિંબને, જમણુલેં કર ઘરિ નેહો રે જમણુ૦;
જવ ને અરિઠાની માલાએ, બિંબને કહે ઠવિને રે બિંબ૦,
જલજના જલમાં ફૂલ, ચંદન વાસ લેલીને રે ચંદન૦. (૧૦)
તે જલ લેઈ સવિ બિંબને, જલ દરિસનને કરાવો રે જલ૦,
ધૂપ દીપ કરીને પછે, નાટક ગીતને લાવો રે નાટક૦;
ઈંદ્રાણી અગ્ર મહિષીનો, ઓચ્છવ વિધિસ્થુ વંદિને રે ઓચ્છવ૦,
કેશરથી નવ બિંબને, લાલે તિલક કરિને લાલે૦ (૧૧)
ગીત ગ્યાન કરીને પછે, ઈંદ્રનો ઓચ્છવ કીને રે ઈંદ્ર૦
આસનચલથી સુધોષાયે, દેવ સયલને મેલીને રે દેવ૦;
પાલક યાનમાં બેસીને, નંદીસર હરિ આવે રે નંદી૦,
આવી નમે જિન માતાને, પંચધારૂપ બનાવે રે પંચધા૦ (૧૨)
દેઈ નિદ્રા પ્રતિબિંબને, મૂકી લીયે જગનાથ રે મૂકી૦,
આવે તે મેરૂ ચૂલાઈ, ચોસઠ ઈંદ્ર સંઘાય રે ચોસઠ૦;
સોહમ ઈંદ્ર આણુંદસ્થુ, ઉછંગે જિન લેઈ ઠાવે રે ઉછંગે૦,
અભિયોગીક સુર પાસે, ઓષધી જલને આણાવે રે ઓષધી૦. (૧૩)
અચ્યુત ઈંદ્ર આદેશથી, સ્નાત્ર કરે સવિ ઈંદ્ર રે સ્નાત્ર૦,
કરી અઢિસે અભિષેકને, પામી પરમ આણુંદ રે પામી૦;
વૃષભ રૂપ કરી સોહમ, -ઈંદ્ર કરે અભિષેક રે ઈંદ્ર૦,
મંગલ આઠ ઠવી કરે, મંગલ દીપ વિવેક રે મંગલ૦. (૧૪)
જિનમંદિર જિન મૂકીને, હરિ નિજ થાનકે બંધવે રે હરિ૦,
ઈંદ્ર મહોચ્છવ ઈંમ કરી, પછે તિહાં દેવ વંદાવે રે પછે૦;
પુશાલ સાધન ખરચીને, સાતમે દિન ઘણું હરખે રે સાતમે૦;
કીધો જન્મ મહોચ્છવ, રંગથી શુભ ઉતકરખે રે રંગથી૦ (૧૫)

૧ જેહોરે

(અપૂર્ણ)

શ્રી જિનપ્રભસૂરિરચિત વિવિધતીર્થકલ્પાન્તર્ગત

રૈવતગિરિ-કલ્પ

અનુવાદક:—શ્રીયુત પં. અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ, વ્યાકરણતીર્થ

પશ્ચિમ દિશાના સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં પર્વતરાજ રૈવત (ગિરનાર)ના શિખર પર શ્રી નેમિનાથ ભગવાનનું ઊંચા શિખરવાળું મંદિર છે. ત્યાં પૂર્વકાળમાં ભગવાન શ્રી નેમિનાથ પ્રભુની લેપમથી પ્રતિમા હતી. એક વખત ઉત્તર દિશાના અલંકાર સમાન કાશ્મીર દેશથી અજિત અને રત્ન નામના એ ભાઈઓ સંઘના અધિપતિ-સંઘવીઓ થઈને ગિરનાર પર આવ્યા. તેઓએ ગુપ્ત ભેદના કારણે કપૂર-અંદનવાળા પાણીથી ભરેલા કલશો વડે (પ્રભુને) ન્દવણ (સ્નાન) કરાવ્યું. ત્યારે શ્રી નેમિનાથ પ્રભુની લેપમથી મૂર્તિ ગળી ગઈ. તેથી તેઓએ હૃદયમાં ખૂબ દુઃખિત થઈ આહારનાં પચ્ચખાણુ કર્યાં. એકવીસ ઉપવાસ પછી ભગવતી અગ્નિકાંદેવી આવી. સંઘવીને ઉઠાડયા. તેમણે દેવીને જોઈ જ્ય જ્યકાર કર્યો. તે પછી દેવી બોલી, “આ બિંબ દ્યો, પરંતુ (તેની) પાછળ જોશો નહિ.” ત્યાર પછી અજિત નામનો સંઘવી એક તંતુથી અનાવેલ રત્નમય શ્રી નેમિનાથ ભગવાનનું બિંબ સુવર્ણ તંતુમાં લઈ ગયો. પ્રથમ મંદિરની દેહલી (દાર નીચેનું લાકડું) પર સંઘપતિએ અત્યંત હર્ષથી પુલકિત થઈને (તે બિંબ) મૂક્યું અને પાછળના ભાગમાં જોયું. બિંબ ત્યાં જ નિશ્ચળ થયું. દેવીએ કુસુમ વૃષ્ટિ કરી જ્ય જ્યકાર કર્યો. એ પ્રમાણે બિંબ વૈશાખ માસની પૂર્ણિમાએ નવા અનાવેલા મંદિરમાં સંઘવીએ પશ્ચિમ દિશા તરફ મુખ રાખીને સ્થાપ્યું. સ્તંપન (સ્નાન) વગેરેનો મહોત્સવ કરવા માટે અંધુ સહિત અજિત સંઘવી પોતાના દેશમાં ગયો. કલિકાલમાં કાલુષ્ય ચિત્તવાળા મનુષ્યોને જાણીને અગ્નિકાંદેવીએ ગ્નવલ્ક્યમાન મણિમય બિંબની ક્રાંતિ ઢાંકી દીધી.

પૂર્વકાળમાં ગૂર્જર ભૂમિમાં જ્યસિંહ (સિદ્ધરાજ) દેવે ખેંગાર રાગને હણીને સનનને દંડાધિપ સ્થાપ્યો. તેણે વિં સં ૧૧૮૫ માં નેમિનાથ પ્રભુનું નવું મંદિર કરાવ્યું. માળવા વગેરે દેશના અલંકાર સમાન સાધુ ભાવડે સુવર્ણનું આમલસાર કરાવ્યું. ચૌલુક્ય ચક્રવર્તી શ્રી કુમારપાલદેવે સ્થાપિત કરેલા શ્રી શ્રીમાલ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા સૌરાષ્ટ્ર દેશના દંડાધિપે વિં સં ૧૨૨૦ માં પદ્મા-પાજ કરાવી. તેના ભાઈ ધવલે માર્ગની વચ્ચે એક વાવડી કરાવી. પાજ પર ચડતા મનુષ્યોની જમણી આબુએ લાક્ષારામ વન દેખાય છે.

અણહિલવાડ પાટણમાં પોરવાડ કુળમાં અલંકાર સમાન અને આસરાજ તથા કુમારદેવીના પુત્રો, જેઓ ગૂર્જર રાજવી શ્રી વીરધવલ મહારાગના રાજ્યધુરધર વસ્તુપાલ અને તેજપાલ નામના અને ભાઈઓ મંત્રીવરો હતા, ત્યાં તેજપાલ મંત્રીએ ગિરનારની તળેટીમાં પોતાના નામથી મોટો કિલ્લો, વાવડી, મંદિર અને બગીચાથી યુક્ત તેજપુર ગામ વસાવ્યું. ત્યાં “આસરાજ વિહાર” એ પ્રમાણે પિતાના નામથી શ્રી પાર્શ્વનાથનું મંદિર કરાવ્યું. “કુમરસર” એવું માતાના નામથી સરોવર અનાવ્યું. તેજપુરની પૂર્વ

[૪૧૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

દિશામાં ઉત્તરેનગદ નામનો દુર્ગ યુગાદિનાથ પ્રમુખનાં જિનમંદિરોથી શોભે છે. તેનાં ત્રણ નામો પ્રસિદ્ધ છે. તે આ પ્રમાણે:—

ઉત્તરેનગદ, ખંગારગદ અથવા જુણુ (જુણી) દુર્ગ ગઢની બહાર જમણી દિશામાં ચતુરિકા, વેદી, લકુકઉપરિકા, પસુ નાટક વગેરે સ્થાનો છે. ઉત્તર દિશામાં વિશાલ સ્તંભની શાળા-ઓથી શોભિત દસ દશારમંડપ અને ગિરિદ્વારમાં પાંચમો હરિ દામોદર સુવર્ણરેખા નદીની પારે છે. કાલમેઘની સમીપે તેજપાલ મંત્રીએ મોકલેલા સંઘના બોલાવાઓ લાંબા કાળે આવ્યા અને ધ્રુવી ક્રમશઃ ઉજ્જયંત શૈલ પર (આવ્યા). વસ્તુપાલ મંત્રીએ શત્રુજ્યાવ-તાર, અષ્ટાપદ અને સમેતશિખરના મંડપો, કવડિ યક્ષ તથા મરુદેવી માતાના પ્રાસાદો કરાવ્યા. તેજપાલ મંત્રીએ ત્રણ કલ્યાણકાનાં ચૈત્યો કરાવ્યાં. આ મંડપનો દેપાલ મંત્રીએ ઉદ્ધાર કરાવ્યો. ઝૈરાવત અને ગજપદની મુદ્રાઓથી અલંકૃત ગજેન્દ્રપદ કુંડ છે. યાત્રા માટે આવતા લોકો ત્યાં શરીર ધોઈને દુઃખોને જલાંબલિ આપે છે. છત્રશિલાનાં સમીપે સહસ્રામ્યવણુ છે, ન્યાં યાદવકુળ પ્રદીપ શિવા માતા અને સમુદ્રવિજયના પુત્ર (તેમિનાથ)નાં, દીક્ષા, જ્ઞાન અને નિર્વાણુ કલ્યાણકા થયાં. ગિરિશિખરે ચડીને અગ્નિકા દેવીનું ભવન દેખાય છે. ત્યાર પછી અવલોકન શિખર છે, ત્યાં સ્થિર રહીને દશે દિશાથી નેમિસ્વામી જોઈ શકાય છે. તે પછી પ્રથમ શિખરે સાંઝકુમાર અને ઝાંગ શિખરે પ્રભુમ્ન છે. આ પર્વતમાં સ્થાને સ્થાને ચૈત્યોને વિશે રત્ન અને સુવર્ણમય જિનેશ્વર પ્રભુનાં હંમેશા નહવણુ અને અર્ચન કરાયેલાં બિંબો જોવાય છે. અનેક ધાતુ રસના ભેદવાળી સુવર્ણમેદની શોભતી જોવાય છે. દિવસની માફક જ રાત્રે પણ ઔપધીઓ દીપતી દેખાય છે. અનેક પ્રકારનાં વૃક્ષો, વેલડીઓ, પાંદડાં, પુષ્પો અને ફળો પદે પદે પાસ થાય છે. પ્રતિક્ષણુ ઝરતાં ઝરણુઓ, ખલહલ શબ્દ, મત્ત કાચલો અને ભ્રમરનાં ઝંકાર સંભળાય છે. ઉજ્જયંત મહાતીર્થનો આ અવશિષ્ટ નાનો કલ્પ શ્રી જિનપ્રભસરિએ જોવો સાંભળ્યો તેવો અહીં લખ્યો છે.

કળા અને શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ સર્વાંગ સુંદર

ભગવાન મહાવીરસ્વામીનું ત્રિરંગી ચિત્ર

૧૪"×૧૦" સાઇઝ : આર્ટકાર્ડ ઉપર ત્રિરંગી છપાઈ : સોનેરી

ગોર્ડર : મૂલ્ય-ચાર આના (ટપાલ ખર્ચનો દોઢ આનો જુદો.)

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ

જેશિંગભાઈની વાડી : ઘીકાંટા, અમદાવાદ.

વિશુદ્ધ તત્ત્વદષ્ટિનું એકમાત્ર અનુપમ સાધન

સ્યાદ્વાદ

[તત્ત્વજ્ઞાનમાં તેની મહત્તા]

લેખક—પૂ. મુનિમહારાજ શ્રી કનકવિજયશ્ચ

જૈનદર્શનનો સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાન્ત પ્રત્યેક વસ્તુના નિબંધરૂપની સાથે તાદાત્મ્ય સંબંધથી સંકળાઈને રહેલ છે. જગતની કોઈપણ એવી વસ્તુ નથી કે જેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ અપેક્ષાવાદથી ભિન્ન હોય, સત્ માત્ર અપેક્ષાની મર્યાદામાં રહીને સત્ તરીકે રહી શકે છે. અપેક્ષાવાદને ભૂલીને સત્ને સ્વીકારનારા કેવળ બ્રાહ્મિના ધોર અધારામાં અટવાય છે.

જો કે ભારતવર્ષમાં અનેક દર્શનકારો ભૂતકાળમાં હતા, જેઓએ પોતાના દર્શન-મત દ્વારાયે જગતની સમક્ષ તત્ત્વોની ભેટ ધરી. તે દર્શનકારો સમર્થ વિચારકો હતા, મવેષણુ-શક્તિના સામર્થ્યથી તે લોકોએ પોતાના અનુયાયી વર્ગને માટે, તત્ત્વરૂપ ગણાતી અનેક પ્રકારની રજુઆત મૂકી છે, જે પાછળથી દર્શન કે મતરૂપે જનસમાજમાં પ્રસિદ્ધિને પામી.

આજે તે દર્શનો આપણી રહામે-નજર સમક્ષ છે, એ દર્શનોમાં કેટલાંક આસ્તિક દર્શનો છે, જ્યારે કેટલાંકે નાસ્તિક દર્શનો છે. આત્મા, પરલોક, પુણ્ય, પાપ વગેરેની અસ્તિતાતે સ્વીકારે તેને આપણે સામાન્ય રીતે આસ્તિક કહીએ છીએ, એનાથી વિરુદ્ધ માન્યતાને સ્વીકારનારને આપણે નાસ્તિક તરીકે ઓળખીએ છીએ.

આવા પ્રકારનાં વિધાનો, વ્યવહારને લક્ષ્યગત કરીને જૈનશાસનમાં વિહિત કરવામાં આવ્યાં છે. આ કારણે, આવાં વિધાનોમાં પણ અપેક્ષાપૂર્ણ દષ્ટિ રહી છે, એટલે કે વ્યવહારને આશ્રીને જે વસ્તુનું વિધાન થયું હોય, તે વિધાન તે દષ્ટિને લક્ષ્ય રાખીને તથ્ય ઠરે છે. અન્યથા તે કથન નિરપેક્ષ હેતુને કારણે અતથ્ય-બ્રાહ્મિનરૂપ બને છે. માટે જ, કોઈપણ પ્રતિપાદન, કથન કે વિધાન જૈનદર્શનમાં નિરપેક્ષ રીતે અપેક્ષાવાદની મુદ્રાને ઉલ્લંઘીને કોઈકાળે પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં રહી શકતાં નથી.

આત્મા અને પરલોકને સ્વીકારનારા તત્ત્વવિદો પણ, જ્યારે આ અપેક્ષાવાદના રાજ-માર્ગને ભૂલી નિરપેક્ષવાદના વિષમ, કાંટાળા માર્ગે ગતિ કરે છે, ત્યારે તેઓ સાચે જ ભયંકર ભૂતાવળમાં ભટકાય છે. આપણે કળ્પલયુ જોઈએ કે—જૈનેતર આસ્તિક દર્શનકારો ઐશ્વર્ય, સાંખ્ય, વેદાન્ત, યોગ અને ન્યાય વગેરે દર્શનવાદીઓ, આત્મા, પરમાત્મા, પુણ્ય, પાપ કે પરલોક વગેરે તત્ત્વોને સૌથી રીતે વિરોધ કરતા નથી, પણ તેનું પ્રતિ-પાદન કરે છે, તેમ જ પોતાના દર્શનગ્રંથોમાં ઠામ ઠામ તેની અસ્તિતાને માને છે.

છતાંયે, અમુક દષ્ટિયે વિચારતાં આ આસ્તિક દર્શનકારોને આસ્તિક માનતાં આપણને અચકાનું પડે છે. આવા સમર્થ વિચારક દર્શનકારો માટે આવા પ્રકારની અભુગમતી અને અકારી માન્યતા સ્વીકારવા માટે જૈનદર્શનમાં નક્કર પ્રમાણો મોજૂદ છે.

[૪૦૬]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

સૌ પ્રથમ આ વસ્તુ સમજી લેવી જોઈએ કે જૈનદર્શનના પ્રત્યેક વ્યવહારોમાં સ્યાદ્-વાદનું વર્ચસ્વ, વ્યાપકરૂપે છે. જૈનદર્શનના સમ્યગ્દર્શનની વ્યાખ્યામાં પણ સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાન્ત, સાંકળના અંકોડાની જેમ સંકળાઈને રહેલ છે. જે સમ્યગ્દર્શન, આત્માના ગુણરૂપ છે, સર્વગુણોનું મૂળ-ઉપાદાન છે, સર્વશ્રેષ્ઠ આરાધનાનો આધાર છે, તે સમ્યગ્દર્શનની વાસ્તવિક ઉપાસના કે આરાધના સ્યાદ્વાદના સ્વીકારમાં રહેલી છે.

‘તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્-’ સમ્યગ્દર્શનનું આ સામાન્ય લક્ષણ છે. જે તેના કાર્યને ઝોળખાવનાર છે. આ દ્વારા આત્મગત સમ્યગ્દર્શનગુણને સમજવો સુગમ બને છે. ‘આત્મા, પરલોક વગેરે તત્ત્વરૂપ અર્થોની વાસ્તવિક શ્રદ્ધા’ આ મુજબની સમ્યગ્દર્શનની સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા જૈનદર્શને સ્વીકારી છે. આ વ્યાખ્યામાં ‘શ્રદ્ધા’ શબ્દથી, સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ, મહત્ત્વ વગેરેને સમજી શકાય છે, એટલે કે કેવળ આત્મા, પરલોક વગેરેનો સ્વીકાર કરનાર આત્મા, સમ્યગ્દષ્ટી નથી થઈ શકતો, પણ વાસ્તવિક રીતે તે તે તત્ત્વો, કે જે પોતાના સ્વરૂપમાં રહેલો છે, તેને તે તે રીતે સ્વીકારનાર સદ્દેશનાર આત્મા સમ્યગ્દર્શનગુણને પામેલો છે, એમ કહી શકાય.

‘શ્રદ્ધા’ શબ્દને અંગે આ સ્પષ્ટતા, સમ્યગ્દર્શનના લક્ષણમાં મુકાએલા ‘તત્ત્વ’ શબ્દથી આપ મેળે થઈ જાય છે. કેવલ ‘અર્થોની શ્રદ્ધા’-અર્થશ્રદ્ધાનં આ મુજબ સમ્યગ્દર્શનની વ્યાખ્યા નથી, પણ ‘તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં’-તત્ત્વરૂપ અર્થોની-પદાર્થોની શ્રદ્ધા’ એટલે જે જે પદાર્થો તત્ત્વરૂપ છે, વાસ્તવિક રીતે પોતાના સ્વરૂપમાં રહેલા છે, તે તે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ વગેરે અર્થોને સ્વીકારવારૂપ શ્રદ્ધા, આ સમ્યગ્દર્શનનું ફલદર્શક લક્ષણ છે.

લક્ષણોના અનેક પ્રકારો છે. કેટલાંક લક્ષણો સ્વરૂપદર્શક હોય છે, કેટલાંક લક્ષણો ભેદ દર્શક-વ્યાવર્તક હોય છે, જ્યારે કેટલાંક લક્ષણો વસ્તુના કાર્ય કે કારણને દર્શાવનારાં હોય છે. જે લક્ષણથી કેવળ લક્ષ્યનું સામાન્ય સ્વરૂપ ઝોળખી શકાય તે લક્ષણ ન્યાય-શાસ્ત્રમાં સ્વરૂપદર્શક લક્ષણ કહેવાય છે. આવા પ્રકારનાં લક્ષણોમાં, અવ્યાપ્તિ કે અસંભવ વગેરે લક્ષણના દોષો હોવાનો સંભવ ખરો, પણ વ્યવહાર માત્રને અનુલક્ષીને આ લક્ષણોને ઉપયોગ થતો હોવાને કારણે લક્ષણોના અનેક પ્રકારોમાં આ પણ એક પ્રકાર ગણાય છે.

જ્યારે ઇતરવ્યાવર્તક લક્ષણ, લક્ષ્યથી લિન્ન સજ્જાયાતો સ્પષ્ટ રીતે ભેદ પાડવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે. અતિવ્યાપ્ત વગેરે વગેરે દોષો આવા પ્રકારનાં લક્ષણોને રહેજે પણ સ્પર્શી શકે નહિ. આવા પ્રકારનાં લક્ષણો લક્ષ્યના સ્વરૂપને તદ્દન સ્પષ્ટ રીતે ઝોળખાવનારાં હોય છે. પહેલા પ્રકારનાં લક્ષણો જે રીતે લક્ષ્ય-વસ્તુનાં સ્વરૂપને દર્શાવે છે, તેના કરતાં સુસ્પષ્ટ અને સંગીન ઝોળખ, ઇતરવ્યાવર્તક લક્ષણ દ્વારા થઈ જાય છે. એટલે સ્વરૂપદર્શનરૂપ કાર્ય, અને પ્રકારનાં લક્ષણોનું એક સરખું હોવા છતાંયે તેમાં આટલો ભેદ રહે છે.

લક્ષ્ય વસ્તુના કાર્ય કે કારણદ્વારા તેનું સ્વરૂપ ઝોળખાવનાર લક્ષણો, એ ઉપરોક્ત ત્રીજા પ્રકારનાં લક્ષણમાં આવે છે. તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યગ્દર્શનનું લક્ષણ, આના દૃષ્ટાન્તરૂપ છે. કેમકે ‘તત્ત્વરૂપ અર્થોની શ્રદ્ધા’ એ સ્વયં સમ્યગ્દર્શનરૂપ નથી કે સમ્યગ્દર્શનનું

અર્થકે

સ્વાધ્યાસ

[૪૭૭]

સ્વતન્ત્ર સ્વરૂપ નથી. પણ અનાદિકાલથી જે સુષુપ્ત આત્મસ્વરૂપ પરિણામ, મિથ્યાત્વમોહનીય કર્મના ક્ષય, ક્ષયોપશમ યા ઉપશમથી, તેના પ્રકારની જન્યુતિને પામે છે, તે સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે. તેનું આજ્ઞા ચિહ્ન—કાર્યરૂપ લિંગ તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધા છે.

આવા પ્રકારનાં કાર્યદર્શક સમ્યગ્દર્શનના લક્ષણથી, સમ્યગ્દર્શનની ઝોળખ થઇ જતી હોવાને કારણે એક દષ્ટિએ આ લક્ષણુ પણ સમ્યગ્દર્શનના સ્વરૂપને ઝોળખાવવામાં અવશ્ય સહાયક છે. સમ્યગ્દર્શન એ આત્માના પરિણામરૂપ છે. અને એ આત્માને છોડીને અન્ય કોઈ સ્થાને રહી શકે તેમ નથી. આત્મપરિણામનો આધાર આત્મા છે. એટલે આધાર-આધેય ભાવની, ગુણુ-ગુણીભાવની કે પરિણામ-પરિણામીભાવની કલ્પનાથી આત્માનો પરિણામ અનન્ય છે, આ કારણે સમ્યગ્દર્શનગુણુ આત્માથી અનન્ય-અભિન્ન છે. એટલે જ્યારે આત્મા સ્વયં અરૂપી છે, આજ્ઞા સાધનો દ્વારાયે-ઇન્દ્રિયો દ્વારાયે અગ્રાહ્ય છે, અતીદ્રિય છે, તે આત્મપરિણામરૂપ સમ્યગ્દર્શન અરૂપી છે, આજ્ઞેન્દ્રિયોને અગોચર છે. માટે જ કાર્યરૂપ શ્રદ્ધાથી સમ્યગ્દર્શનનું અનુમાન થઇ શકે છે. આ હકીકત અન્ય આત્માના સમ્યગ્દર્શનને અનુલક્ષીને અહીં જણાવી છે. આજ્ઞા વિચારશીલ આત્માઓ પોતાના સમ્યગ્દર્શન ગુણુનું સાક્ષતા દર્શન-પ્રત્યક્ષ પ્રદણુ સ્વયં કરી શકે છે.

જે સમ્યગ્દર્શનની તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધારૂપ વ્યાખ્યાને અંગે આટલી છણાવટ થઇ, તે વ્યાખ્યા-લક્ષણુને અનુલક્ષીને આ હકીકત સ્પષ્ટ કરવી રહી કે-કેવળ આત્મા-જીવ, પુણ્ય, પાપ કે પરલોકને સ્વીકારનાર, સદ્દહનાર સમ્યગ્દષ્ટી નથી. પણ તે સમ્યગ્દષ્ટીએ આત્માના અસ્તિત્વને સ્વીકાર્યા પછી આત્માના સ્વરૂપને સંપૂર્ણપણે વફાદાર રહેનારી દરેક પ્રકારની માન્યતાઓને સ્વીકારવી જોઈએ. અને આત્માના સ્વરૂપને ઢાંકી દેનારી અને આત્માના સ્વસ્વભાવને અણુછાઝતી જેટલી માન્યતાઓ છે, કે જે આત્માના અસ્તિત્વનો અપલાપ કરવા બંધાયે છે, તે મિથ્યાત્વનું કારણુ હોવાને અંગે છોડી દેવી જોઈએ.

પુણ્ય, પાપ કે પરલોક વગેરે અજીવ તત્ત્વોની શુદ્ધ શ્રદ્ધા આત્માના વાસ્તવિક સ્વરૂપના સ્વીકારમાં રહેલી છે, એટલે જ જ્ઞેનદર્શન આત્માના અસ્તિત્વની કબૂલાત માટે આ મુશ્કેલીનું પ્રતિપાદન કરે છે: કે—

‘ આત્માસ્તિ, સ પરિણામી બદ્ધ: સત્કર્મણા વિચિત્રેણ ।

મુક્તશ્ચ તદ્વિયોગાદ્દિસાડર્હિસાદિ તદ્દેતુ: ॥ ૧ ॥

જોકે—આત્માસ્તિ—‘આત્મા છે’ આ પ્રકારની આત્માની અસ્તિતા અંગે જ્ઞેન અને ઇતર સર્વ અસ્તિત્વ દર્શનકારો એકમત છે. છતાંયે આત્માના અસ્તિત્વને કબૂલીને જનતાના પ્રત્યેક કલ્યાણકર વ્યવહારોમાં જ્ઞેનદર્શન જે પ્રકારની સુસંગતતા જળવી શક્યું છે, તે પ્રકારની સુસંગતતા-સંવાદિતા ઇતર કોઇ દર્શનકારો નથી જળવી શક્યા તે સંબંધ કહેવું પડે છે.

કારણુ કે—આત્માની અસ્તિતાને કબૂલ્યા પછી, આત્માને અપરિણામી-નિત્ય કે એકાન્તપરિણામી સ્વીકારનારાં દર્શનો, આત્માના સ્વરૂપનો અપલાપ કરવાનું સાહસ કરે છે. જ્યારે આત્માનું પોતાનું સ્વરૂપ સ્વાત્પરિણામી છે. કથંચિદ્ આત્મા પરિણામી છે, અને કથંચિદ્ આત્મા અપરિણામી છે. એટલે કે—આત્મા યા કોઇપણ વસ્તુને અનુલક્ષીને જ્ઞેન-

[૪૭૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

દર્શનનો પરિણામવાદ, નિત્યવાદ કે અનિત્યવાદ, અપેક્ષાવાદને અનુલક્ષીને જ હોય છે. સ્વતંત્ર રીતે કોઈપણ સત્ વસ્તુને, જૈનદર્શનમાં નિત્ય, અનિત્ય કે પરિણામી તરીકે સંબોધવાનો સર્વાથા નિષેધ છે. કારણ એ છે કે આ રીતે સ્વતંત્રતા-નિરપેક્ષદષ્ટિએ, નિત્ય, અનિત્ય, પરિણામી કે અપરિણામી તરીકે ઓળખી શકાય તેવી સત્ વસ્તુ જગતમાં છે જ નહિ. જૈન-દર્શનનું આ પ્રામાણિક મનઠ્ય છે.

કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ, જૈનદર્શનની તે માન્યતાને આ શબ્દોણાં રજુ કરે છે:--

“ આદીપમાબ્યોમસમસ્વભાવં સ્યાદ્વાદમુદ્વાડનતિમેદિ વસ્તુ ”

દીપકથી આકાશ પર્યાન્ત એટલે કે-જગતની સઘળીયે સત્ વસ્તુઓ, સ્યાદ્-અપેક્ષાવાદની મુદ્રાને-મર્યાદાને કદી ઉલ્લંઘી શકતી નથી. આથી જ જગદ્વર્તી સર્વ પદાર્થો એક સમાન સ્વભાવને ધારણ કરનારા છે.

વસ્તુસ્થિતિ આમ હોવા છતાંયે, જ્યારે આર્યસંસ્કૃતિના ઉચ્ચતમ આદર્શને જગતમાં યોગેર વિસ્તારવાની અભિલાષા સેવનારા તે તે આસ્તિક દર્શનકારો; અપેક્ષાવાદને અવગણીને એકાન્તમૂલક તત્ત્વવ્યવસ્થાને સ્વીકારવાને દુરાગ્રહ સેવે છે ત્યારે તે આર્યસંસ્કૃતિના અડગ સુસ્ત ઉપાસક ગણાતા આસ્તિક દર્શનકારોની તત્ત્વવ્યવસ્થા, નિષ્પક્ષ વિચારશૈલી મહાનુભાવોની દષ્ટિએ, કઠંગી પરિસ્થિતિમાં મુકાઈ જાય છે.

જૈનદર્શન જ્યારે, સ્યાદ્વાદને અનુલક્ષીને પ્રત્યેક પદાર્થને તે જે સ્વરૂપમાં છે તે જ સ્વરૂપે સ્વીકારવાને પ્રામાણિક આગ્રહ સેવે છે, ત્યારે ઈતર આસ્તિક દર્શનકારો પોતે સ્વીકારેલ રીતિ મુજબ, જગતના પદાર્થોને સ્વીકારવાને-માનવાને દુરાગ્રહ ચાલુ રાખે છે. જોકે આસ્તિક તરીકે જૈનદર્શન અને તદ્દિતર સાંખ્યાદિ આસ્તિક દર્શનો સામાન્ય રીતે કદાચ એક સમાન હોવા છતાંયે, કેવળ સ્યાદ્વાદની દષ્ટિ હોવાને અંગે આ બંને દર્શનોની તત્ત્વવ્યવસ્થામાં પરસ્પરનો મેળ રહેવો શક્ય નથી. છતાંયે જૈનદર્શનના સર્વશ્રેષ્ઠ, સુન્દરતર સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાન્તનું મહત્ત્વ, ગૌરવ એવું અનુપમ છે, કે-સ્યાદ્વાદને અસ્પૃશ્યની જેમ માનીને તેનાથી દૂર-સુદૂર રહેવામાં માનનારા દર્શનકારોએ પણ જાણે-અજાણે પોતાની સ્વીકૃત સિદ્ધાન્તવ્યવસ્થામાં સ્યાદ્વાદને સ્થાન આપ્યું છે.

સ્યાદ્વાદ કે અપેક્ષાવાદ એ કાંઈ બનાવટી કે ઉપજાવી કાઢેલો કોઈ સિદ્ધાન્ત નથી. જ્યારે વસ્તુનું સ્વરૂપ, વસ્તુના ધર્મો અને વસ્તુ અપેક્ષાવાદથી અભિન્ન રીતે સુવ્યવસ્થિત છે તો આ અપેક્ષાવાદ સિદ્ધાન્તનો અસ્વીકાર કરવાનું ગાંડપણ કેમ સેવી શકાય ? એટલે સ્યાદ્વાદ કે અપેક્ષાવાદ, વસ્તુમાત્રનું પોતાનું- નિજ સ્વરૂપ છે. ‘સત્ વસ્તુ’ કદી પોતાના સ્વરૂપને છોડીને સદ્ગુણત્રયે વ્યવહાર્ય થઈ શકે જ નહિ. સદ્ અને અસદ્ વસ્તુમાં પરસ્પર આ જ એક મહદન્તર છે, કે એક પોતાના સ્વરૂપને સદાકાલ સ્પર્શીને જ રહે છે, જ્યારે બીજી, જે કે એ વસ્તુરૂપ જ નથી છતાંયે અસત્કલ્પનાથી કહી શકાય કે તે પોતાના સ્વરૂપને સ્પર્શતી નથી. વસ્તુતઃ એને પોતાનું સ્વરૂપ હોતું જ નથી. આ કારણે જૈનદર્શનના સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાન્તનો સ્વીકાર કરવો એ વસ્તુના સ્વરૂપનો સ્વીકાર છે, અને એ સિદ્ધાન્તનો અપલાપ કરવો એટલે વસ્તુની અસ્તિતાનો નિષેધ કરવાનું દુઃસાહસ કરવા બરોબર છે.

અંક ૯

સ્યાદ્વાદ

[૪૦૯]

આ કારણે આત્માને સ્વીકારવા છતાંયે, આત્માના કથંચિદ્ નિત્યતારૂપ સહજ ધર્મ-સ્વરૂપનો અપલાપ કરવો, સર્વથા નિષેધ કરવો એ આત્માની અસ્તિતાનો-આત્માનો ઇન્કાર કરવા સમાન છે. કારણ કે—આત્માને એકાન્ત નિત્ય કે એકાન્ત અનિત્ય સ્વીકારવાથી આત્માના કથંચિદ્ નિત્ય સ્વરૂપનો સ્પષ્ટ અપલાપ થાય છે.

નૈન દર્શનના સ્યાદ્વાદ-સિદ્ધાન્તની આ જ એક વ્યવહારુ ખુબી છે કે તેના સ્વીકારથી જગતની પ્રત્યેક વસ્તુમાત્રનું સાચું અને પારમાર્થિક જ્ઞાન થઈ શકે છે. કેમકે જગતમાં સત્ તરીકે પ્રામાણિક પ્રતીતિને પામનારી વસ્તુમાત્રમાં અનન્તા ધર્મો રહેલા છે. અનન્તધર્માત્મક વસ્તુ અનન્ત ધર્મોથી યુક્ત છે. એટલે અનન્તધર્મો એ વસ્તુનું નિજસ્વરૂપ છે. માટે એ અનન્ત ધર્મોને વસ્તુના સ્વરૂપ તરીકે સ્વીકારવા પૂર્વકનું જ્ઞાન કરવું તે સ્યાદ્વાદ-સિદ્ધાન્તના સ્વીકારથી જ શક્ય અને છે. અને આ પ્રકારનું જ્ઞાન તે જ પરમાર્થિક જ્ઞાન ગણી શકાય તેમ છે.

હકીકત એ છે કે—અપેક્ષાવાદ-સ્યાદ્વાદ એ વસ્તુના અનન્ત નિજધર્મોનો અપલાપ કર્યા વિના, તે સવળાય ધર્મોને સ્પર્શીને એક, એ યા અમુક ઇષ્ટ ધર્મોનો ઘોષ થઈ શકે તે રીતે સહાયક અને છે. જો કે વસ્તુના અનન્ત ધર્મોનું જ્ઞાન સંપૂર્ણ-જ્ઞાની-કેવલજ્ઞાની સિવાય કોઈપણ હ્રસ્વ આત્માને થવું શક્ય નથી, છતાંયે સ્યાદ્વાદ-સિદ્ધાન્તમાં માનનાર હ્રસ્વ આત્માઓ તે અનન્ત-ધર્માત્મક વસ્તુના એક એ યા અમુક ઇષ્ટ ધર્મોનું જ્ઞાન કરી શકે છે. અને અપેક્ષાપૂર્વકનું તે જ્ઞાન, વસ્તુગત ઇતર સર્વ-અનન્ત ધર્મોને સ્વીકારનારું હોવાથી પ્રમાણરૂપ અને વાસ્તવિક અને છે.

પક્ષપાતભરી દૃષ્ટિ પૂર્વકની આ રજુઆત નથી કે પૂર્વગ્રહથી બદ્ધ માનસનું આ કલ્પના-ચિત્ર નથી, પણ આ છે વાસ્તવિક કથન. આ વિધાનમાં દલીલો, યુક્તિઓ, પ્રમાણ, તર્ક વગેરે સઘળું સંગત થઈ શકે તેમ છે. આને સમજવા માટે નિરાગ્રહ બુદ્ધિ, સહૃદય માનસ અને એક નિષ્ઠતાની જરૂર છે.

એક ને એક એ જેવી સ્પષ્ટ વાત છે કે, અપેક્ષાવાદના સ્વીકાર વિના વસ્તુના અનન્ત ધર્મોનું જ્ઞાન સંભવી શકે તેમ નથી જ, કારણ કે એકાન્તવાદ-નિરપેક્ષતા પૂર્વકનું જ્ઞાન વસ્તુગત અન્ય સર્વ ધર્મોનો અપલાપ કરે છે. એટલે આ નિરપેક્ષ જ્ઞાન 'જ'કારપૂર્વક નિશ્ચયાત્મક ઘોષને કરાવે છે. આથી આનું છેવટ, વસ્તુગત ઇતર સર્વ ધર્મોના નિષેધમાં આવે છે. માટે એકાન્તવાદને સ્વીકારવામાં પુરોવર્તિ એક વસ્તુનું પણ પારમાર્થિક જ્ઞાન થઈ શકતું નથી.

એકાન્તવાદ, સત્યની એક જ આબુને નિરપેક્ષ દૃષ્ટિથી પકડી લે છે, અને બીજી બધી આબુઓ કે જે સત્યના અંગભૂત છે, તેનો નિશ્ચયાત્મક ઇન્કાર-અપલાપ કરવાની ગંભીર ભૂલ કરે છે. આથી સત્ય વાત પણ અસત્યરૂપ અને છે. કારણ કે જે સત્યનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ નથી, સત્યનો એક અંશ છે, સત્યની જે એક આબુ છે, તેને તે રૂપે-એટલે કે સત્યના એકાદ અંશરૂપે નહિ સ્વીકારતા કોઈપણ પ્રકારની અપેક્ષા સિવાય તેને બ્યારે સંપૂર્ણ સત્ય માની લેવાનો દુરાગ્રહ થાય ત્યારે તે સત્ય, સત્ય તરીકે નહિ રહેતાં અસત્ય-મિથ્યારૂપ અને છે.

અપેક્ષા પૂર્વક વસ્તુનો ઘોષ કરનાર અને નિરપેક્ષતાથી વસ્તુને ઓળખનાર-આ બંને પ્રકારના આત્માઓના સામાન્ય જ્ઞાનમાં પણ આથી આકાશ પાતાળ જેટલું મહદંતર

[૪૧૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

રહેલું છે. આનું કારણ સ્પષ્ટ છે: સમ્યગ્દષ્ટી આત્મા પુરોવર્તી ઘટનો ઓષ કરવામાં સ્યાહવાદને સ્વીકારે છે, ઘટના સ્વરૂપનો, ઘટમાં રહેલા અનન્ત ધર્મોનો સાપેક્ષ દષ્ટિએ વિચાર કરવાનું ડહાપણ સમ્યગ્દષ્ટિમાં સ્વભાવસહજ રહેલું છે. એટલે એ આત્મા, અયં કથંચિદ્ ઘટ: (અમુક અપેક્ષાએ આ ઘટ છે) આ મુજબનો ઓષ કરે છે.

પુરોવર્તી ઘટનું આ પ્રકારનું જ્ઞાન, પારમાર્થિક અને પ્રમાણરૂપ છે, કારણ કે આમાં ઘટના અનન્ત ધર્મોનો પ્રમાણિકપણે સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે. જ્યારે 'આ ઘટ છે' આ પ્રકારનું નિરપેક્ષ જ્ઞાન એકાન્તવાદને માનનારાઓ કરે છે, ત્યારે તે ઘટના ગૌણરૂપે રહેલા અનન્ત-ધર્મોનો અપલાપ કરે છે. આથી તે અયથાર્થ છે. કેવળ મિથ્યાજ્ઞાન છે. આવા પ્રકારનું જ્ઞાન કદી સમ્યગ્જ્ઞાન તરીકે ઓળખી શકાય નહિ.

આત્મા જેવા સર્વ તત્ત્વોના આધારભૂત મૂળ તત્ત્વના સ્વીકારને અંગે પણ આવા જ પ્રકારની પરિસ્થિતિ અતવા પામી છે. સ્યાહવાદ સિદ્ધાન્તને માનનાર અને નહિ માનનાર-જૈન અને ધર્મતર આસ્તિક દર્શનકારોની વચ્ચે પરસ્પર ગંભીર મતભેદ ઊભો છે. બેશક આત્માની અસ્તિતાને સૌ કોઈ સ્વીકારે છે, એને અંગે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કોઈનો પણ નિષેધ નથી. છતાં એકાન્તવાદના આગ્રહમાં સ્યાહવાદ સિદ્ધાન્તને કારણે મૂકી દેનારા ધર્મતર આસ્તિક દર્શનકારો, આત્માના પરમાર્થભૂત સ્વરૂપનો નિષેધ કરીને આત્માની અસ્તિતાની કબૂલાતને ઢંભરૂપ યનાવી મૂકે છે.

સત્વસ્તુ માત્રનું નિજ સ્વરૂપ, એકાન્તવાદના દુર્ભેદ વખતે મર્યાદાને લાંબી શકે તેમ નથી. કારણ કે:-વસ્તુસ્વભાવ, વસ્તુસ્વરૂપ કે સત્પદાર્થનું સ્વત્વ-સત્ત્વ અપેક્ષા-પૂર્વક જ નિયત છે. આ કથન સનાતન સત્ય છે-ત્રિકાલાપાઘ્ય સિદ્ધાન્તરૂપ છે. આ પ્રતિપાદનની રહામે યુક્તિ, દલીલ કે તર્કો ટકી શકે તેમ નથી. જે વસ્તુ, અપેક્ષાવાદને અસ્પર્શ્ય રહે તે સત્પદાર્થ તરીકે રહી શકે નહિ.

આત્મા કે કોઈપણ વસ્તુમાત્રનું સ્વરૂપ જ્યારે આ રિચિતિમાં નિયત છે, ત્યારે તે વસ્તુને તે રીતે સ્વીકાર્યા વિના કેમ ચાલે? એનો અપલાપ શા માટે? જૈનદર્શનની એકાન્ત દષ્ટિથી આત્માનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ આ મુજબ છે.

ય: કર્તા કર્મભેદાનાં ભોક્તા કર્મફલસ્ય ચ ।

સંસર્તા પરિનિર્વાતા સ હ્યાત્મા નાડન્યલક્ષણ: ॥

અજ્ઞાન, અસંયમ, વિષય, કપાય વગેરે કર્મનાં કારણથી જે અનેક પ્રકારનાં કર્મોનો કર્તા છે, વળી તે શુભાશુભ કર્મફલોનો ભોક્તા છે, આના પરિણામરૂપે સંસારમાં જે ભમનાર છે, અને અંતે સર્વ પ્રકારનાં કર્મોથી મુક્ત યતી નિર્વાણ-મોક્ષમાં પરમાર્થ સુખોને પામનાર છે તે આત્મા છે, આ સિવાય આત્માનું અન્ય કોઈ સ્વરૂપ નથી. આત્માની વાસ્તવિક ઓળખ આ શબ્દોમાં આપણી સમક્ષ રજુ થાય છે.

આથી જ કહી શકાય કે: આત્મા નિત્ય છે અને અનિત્ય પણ છે. અહ છે તેમજ મુક્ત પણ છે. નિર્લેપ-નિર્વિકારી છે વળી સ્લેપ-સવિકારી છે. આ સઘળાં ધર્મો, પરસ્પર વિરૂદ્ધ હોવા છતાં એકાન્તપ્રધાન જૈન દર્શનમાં એક જ વસ્તુને ઉદ્દેશીને પણ સુસંગત રીતે ઘટી શકે છે.

અંક ૭]

સ્વાદ્વાદ

[૪૧૧]

ન્યારે કોઈપણ પ્રકારનો પૂર્વગ્રહ અંધાઈ જાય છે ત્યારે વિચારક ગણ્યાતા સમર્થ આત્માઓ પણ સ્યાદ્વાદ પ્રધાન જ્ઞાન દર્શનની તત્ત્વવ્યવસ્થાને સમજી શકતા નથી. પરિણામે વિગતીય ભ્રમણાઓમાં અટવાઈને મિથ્યાત્વના ગાઢ અંધકારમાં રૂલી જાય છે.

આ કારણે ઇતર આસ્તિક દર્શનકારોની પરિસ્થિતિ મિથ્યાત્વના યોગે જ્ઞાનદર્શનની તત્ત્વવ્યવસ્થાથી તદ્દન ઉલટી છે. આસ્તિક તરીકે પોતાની જાતને ઓળખાવનારા એ ઇતર દર્શનકારો આત્મા વિષે જુદી જુદી માન્યતાઓ ધરાવે છે. આ આસ્તિક દર્શનોમાં ન્યાય દર્શન આત્માને 'સ નિત્યો વિમુક્ત' એ રીતે નિત્ય અને સર્વવ્યાપી તરીકે 'જ'કાર-પૂર્વક સ્વીકારી એકાન્તવાદને-નિરપેક્ષવાદને જ પ્રધાનપદ આપે છે.

વૈશ્વિક દર્શન પણ આત્મા જેવી સર્વ તત્ત્વવ્યવસ્થાના આધારભૂત તત્ત્વને, નિરપેક્ષ રીતે કૂટસ્થ નિત્ય સ્વીકારે છે.

ન્યારે સાંખ્યદર્શન, આ બંને વેદાનુયાયી દર્શનો કરતાં ખૂબ પ્રાચીન અને વિચારક તરીકે પ્રસિદ્ધ હોવા છતાં આત્મા વિષે આ પ્રકારની ત્રિચિત્ર અને વિસ્વાદી માન્યતાને સ્વીકારે છે-પ્રરૂપે છે કે: આત્મા ત્વર્કતા વિગુણસ્તુ મોક્તા સ કૂટસ્થનિત્ય: આત્મા અકર્તા છે, નિર્ગુણ છે, ભોક્તા છે, તેમજ સર્વદા નિત્ય-અપરિણામી છે.

વેદસંપ્રદાયમાં શ્રદ્ધા ધરાવનારા આસ્તિક દર્શનકારોની આત્મા વિષેની માન્યતાના આ એ પ્રવાહો તે તે ગ્રન્થોમાં રજૂ થયેલા જોઈ શકાય છે. એટલે ઇતર વેદાનુયાયી દર્શનો જેવાં કે- મીમાંસાદર્શનના બંને વિભાગો-પૂર્વ મીમાંસા, ઉત્તર મીમાંસા, યોગ વગેરે, પૂર્વકથિત દર્શનકારોની માન્યતાઓના પેટામાં જ અન્તર્ભૂત થઈ શકે છે.

આ રીતે, એકંદરે જાણી શકાય છે કે-ઇતર આસ્તિકદર્શનકારો એકાન્તવાદ-નિરપેક્ષ-દષ્ટિને સુખ્યતા આપી, સત્યની એક બાબુને સ્વીકારવાનો આગ્રહ સેવે છે. અને આથી આત્મા જેવા પરલોક, મોક્ષ વગેરે સઘળીયે વ્યવસ્થાના એક આધારરૂપ તત્ત્વને અંગે પણ અવ્યવહાર તથા અસંગત માન્યતાઓને સ્વીકારે છે.

માટે જ જ્ઞાનદર્શનના સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાન્તનાં મૂલ્ય, અને મહત્તા અપરિમિત છે. એ વિષેનાં વિવેચનો સદાને સાડ અપૂર્ણ અને અધૂરાં જ રહેવાનાં. કારણ કે તે વસ્તુ સંપૂર્ણ વર્ણન શક્યતાથી છે.

આત્મદ્રવ્ય તરીકે આત્મા, સદાકાળ એક જ સ્વરૂપમાં નિયત છે. ગુણ અને પર્યાયોનું હંમેશા ક્ષણે ક્ષણે પરાવર્તન ચાલુ હોવા છતાં, આ સઘળાંયે પરાવર્તનોની વચ્ચે મેરૂની જેમ નિબંધન આત્મા નિત્ય અને અપરિણામી રહ્યો છે. કારણ કે-ગુણ કે પર્યાયોથી આત્મ-દ્રવ્યનું નિબંધન અસ્પૃશ્ય રહેવા પામ્યું છે.

આ વિધાન દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ સુસંગત છે. નયોની અપેક્ષા પૂર્વકનાં જ વિધાનો કથનો કે વક્તવ્યો શ્રી જ્ઞાનશાસનમાં સુસંગત બની શકે છે. આ સિવાય નયોની પરસ્પર અપેક્ષા વિના કેવળ નિરપેક્ષ રીતે વિધાન કે વક્તવ્ય કરવામાં આવે તો તે વિધાન કે વક્તવ્ય અસંગત અને અવ્યવહારુ બને છે. પરસ્પરની અપેક્ષા પૂર્વક ન્યારે નયોની વિચારણા કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે વિચારણા, નયવાદરૂપ બની શકે છે, અન્યથા પરસ્પરની અપેક્ષા વિનાના નયો દુર્નય કે નયાભાસ તરીકે જ્ઞાનદર્શનમાં ઓળખને પામે છે.

[૪૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

દ્રવ્યાર્થિક નયે, કેવળ દ્રવ્યને અનુગ્રહીને દ્રવ્યના અપરિણામી અને નિત્ય દ્રવ્યત્વધર્મને દષ્ટિસન્નુષ્પ રાખીને વક્તવ્યો કે વિધાનો કરવાનો બ્યવહાર સ્વીકાર્યો છે. આ કારણે પર્યાયાર્થિક નયની માન્યતાઓ, વિચારણાઓ આ અવસરે ગૌણ બને છે.

બ્યારે પર્યાયપ્રધાન નયની અપેક્ષાએ આત્માના સ્વરૂપની વિચારણા કરવામાં આવે છે ત્યારે આત્માના યાનાદિ ગુણો અને નારક, દેવ, માનવ વગેરે પર્યાયોના પરિવર્તનની સાથે આત્માનું નિબ્સ્વરૂપ હંમેશા પરિવર્તનને પામતું જ રહે છે, કારણ કે પર્યાયોના પરિવર્તન પરિણામાન્તરની અસર આત્માના નિબ્સ્વરૂપને અવશ્ય સ્પર્શે છે. પર્યાયોથી આત્મા અલિન્ન છે. આ મુજબ પર્યાયાર્થિક નયનું મન્તવ્ય છે.

એટલે આ નયથી સાપેક્ષ દષ્ટિએ, આત્મા પરિણામી તેમજ અનિત્ય છે. આ કારણે આત્માને નિત્યાનિત્ય-સ્યાત્ કથચિદ્ નિત્ય, સ્યાત્ કથચિદ્ અનિત્ય તરીકે સ્વીકારવામાં જ આત્માના સ્વરૂપને પારમાર્થિક સ્વીકાર છે. આ સિવાય કેવળ આત્મા નિત્ય જ છે, અનિત્ય જ છે, આ રીતે નિરપેક્ષતાપૂર્વકનું વિધાન વાસ્તવિક રીતે આત્માના નિબ્સ્વરૂપના નિષેધરૂપે પરિણુમે છે. પરિણામે આત્માની સાથે સંબંધ રાખનારાં તેમજ કેવળ આત્માના અસ્તિત્વને આધારે જેનું અસ્તિત્વ ગણાય છે એવાં પુણ્ય, પાપ, બંધ, મોક્ષ, પરલોક વગેરે આસ્તિક દર્શનોમાં મુખ્ય ગણાતા તત્ત્વોનું અસ્તિત્વ જેખમાય છે, એટલે એ તત્ત્વો આકાશપુષ્પની જેમ નિરર્થક છે. આત્માના પારમાર્થિક અસ્તિત્વની સાથે આ બધાં તત્ત્વોનું અસ્તિત્વ નિર્ભર છે.

એકંદરે-સ્યાદ્વાદના સ્વીકારથી જ દરેક પ્રકારની દાર્શનિક તત્ત્વવ્યવસ્થા સુસંગત, સંગીન અને અવિસંવાદી બની રહે છે. આ કારણે જૈનદર્શન, ઇતર સર્વ આસ્તિક દર્શનો કરતાં સર્વશ્રેષ્ઠ તરીકે જગતમાં પૂરવાર થયું છે.

જ્ય હો એ જૈનદર્શનની ત્રિકાલાપ્રાપ્ય અખંડ અનુપમ અને લોકોત્તર તત્ત્વવ્યવસ્થાનો, જ્ય હો એ વ્યવસ્થાના મૂળ પ્રાણુ શ્રી. સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાન્તનો !

નોંધ એ છે

‘શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ’નો ચાલુ-સાતમાં વર્ષનો પાંચમો અંક, જેના મુખપૃષ્ઠ ઉપર લીલા રંગમાં પરોલી તીર્થનું ચિત્ર છાપવામાં આવ્યું છે, તેની જરૂર છે. જેઓ તે અંક અમને મોકલશે તેમને તેનું યોગ્ય વળતર આપવામાં આવશે.

વ્યવસ્થાપક

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ

જેશિંગલાઇની વાડી, ઘીકાંટા, અમદાવાદ.

ધ્યાનનું સ્વરૂપ

સંગ્રાહક—પૂ. સુનિમહારાજ શ્રી દક્ષવિજયજી

જ્ઞાન-દર્શન સ્વભાવવાળો આત્મા હુમેશાં કોઈને કોઈ પ્રકારની વિચારણા તો કરે જ છે. કોઈ વખત આ વિચારણાનો પ્રવાહ શુભ એટલે આત્માને હિતકારી હોય છે અને કોઈ વખતે એ પ્રવાહ અશુભ-આત્માને નુકસાન કરનાર હોય છે. આ વિચારણાના પ્રવાહને આપણે ધ્યાન તરીકે ઓળખીએ છીએ.

જનદર્શનમાં ધ્યાનના ચાર પ્રકાર વર્ણવ્યા છે: (૧) આર્તધ્યાન, (૨) રોદ્રધ્યાન, (૩) ધર્મધ્યાન અને (૪) શુકલધ્યાન. આ ચાર ધ્યાન પૈકી પહેલાં બે-આર્ત અને રોદ્ર-ધ્યાન અશુભ એટલે આત્માનું અહિત કરનાર અને સંસારવર્ધક હોવાથી ત્યાજ્ય છે, અને છેલ્લાં બે-ધર્મ અને શુકલ-ધ્યાન શુભ એટલે આત્માનું હિત કરનારાં અને મોક્ષપ્રાપ્તિનાં કારણ હોવાથી આરાધ્ય છે. આ ધ્યાનના ચાર પ્રકાર ન્યાયાચાર્ય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજ વિરચિત 'અધ્યાત્મસાર'માં નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યા છે—

આર્તે રોદ્રે ચ ધર્મ્યે ચ, શુક્લં ચેતિ ચતુર્વિધમ્ ।

તત્સ્વાદ્ ભેદાવિદ્ દ્વૌ દ્વૌ, કારણં ભવમોક્ષયોઃ ॥ ૮૬ ॥ પ્રબન્ધ ૫ ।

(૧) આર્તધ્યાનનું સ્વરૂપ

રાજ્યોપભોગશયનાસનવાહનેષુ ।

સ્ત્રીગન્ધમાલ્યમણિરત્નત્રિભૂષણેષુ ॥

इच्छामिલાषमतिमात्रमुपैति मोहाद्—

ધ્યાનં તદાર્તમિતિ તત્પ્રવદન્તિ તજ્ઞાઃ ॥

—યોગતારાવલી, પૃ૦ ૧૭, પ્રલોક ૮૩

અર્થ—રાજ્યના ઉપભોગો (રાજસિ મોજશોખો), સૂવાનાં ઉત્તમ સાધનો, આસનો, વાહનો, સ્ત્રીઓ, ગન્ધો (અત્તર, તેલ, કુલેલ આદિ) મણિ, રત્ન અને (અનેકવિધ મનોહર) અલંકારોને વિષે, મોહને લીધે અત્યન્ત તીવ્ર ઇચ્છા^૧ તેમજ અતિ તીવ્ર અભિલાષ^૨ રાખવો, તે આર્તધ્યાન (કહેવાય) છે. એ પ્રમાણે ધ્યાનનું સ્વરૂપ બાહ્યનારાઓએ પ્રતિપાદન કર્યું છે.

૧. પ્રાપ્ત થયેલ પ્રિય વસ્તુનો વિયોગ ન થાય, એવી જે વિચારણા તે ઇચ્છા કહેવાય છે.

૨. અને અપ્રાપ્ત ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિની જે જંખના તે અભિલાષ કહેવાય છે.

[૪૨૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

(૨) રૌદ્રધ્યાનનું સ્વરૂપ—

સંલેદનૈર્દહનમજ્જનમારણૈશ્ચ,

બન્ધપ્રહારદમનૈર્વિનિક્રાન્તનૈશ્ચ ॥

યો યાતિ રાગમુપયાતિ ચ નાનુકમ્પાં,

ધ્યાનં તુ રૌદ્રમિતિ તત્પ્રવદન્તિ તજ્ઞાઃ ॥

યોગતારાવલી, પૃ૦ ૧૭, પ્રલોક ૮૪

અર્થ—જે વ્યક્તિ અન્ય પ્રાણિઓ (નાં અંગોપાંગ) ને છેદવાથી, ખાળવાથી, ભાંગતોડ કરવાથી, મારી નાંખવાથી, બાંધવાથી, પ્રહારો કરવાથી અને વાઢકાપ કરવાથી રાગ પામતો હોય, અને અનુકમ્પા-ધ્યાને ન પામતો હોય [અર્થાત્ ઉપર્યુક્ત (હિંસાની) કૃત્યો કરવામાં કૂર ચિત્તે જે બહાદુરી માનતો હોય] તે વ્યક્તિના ધ્યાનને ધ્યાનરૂપુષો રૌદ્રધ્યાન કહે છે.

(૩) ધર્મધ્યાનનું સ્વરૂપ

સૂત્રાર્થસાધનમહાવ્રતધારણેષુ, બન્ધપ્રમોક્ષગમનાગમહેતુચિન્તા ॥

પશ્ચેન્દ્રિયવ્યુપરમશ્ચ દયા ચ ભૂતે, ધ્યાનં તુ ધર્મમિતિ તત્પ્રવદન્તિ તજ્ઞાઃ ॥

યોગતારાવલી, પૃ૦ ૧૬, પ્રલોક ૭૪

અર્થ—સૂત્ર અને અર્થનાં સાધનો તથા (નિરતિચાર) મહાવ્રતોને ધારણ કરવા માટેની જે વિચારણા (કર્મના) બંધ-મોક્ષ-ગતિ અને આગતિનાં કારણો સંબંધી જે વિચારણા તથા પાંચ ઈન્દ્રિયોના વિષયોથી વિરામ પામવો તે અને પ્રાણિ માત્ર ઉપર દયાભાવ રાખવો તે ધર્મધ્યાન કહેવાય છે, એમ ધ્યાનરૂપ મહર્ષિઓ ક્ષરમાવે છે.

(૪) શુકલધ્યાનનું સ્વરૂપ—

યસ્યેન્દ્રિયાણિ વિષયેષુ પરાહ્મુખાણિ, સક્કલપકલપનવિકલપવિકારદોષૈઃ ।

યોગૈઃ સદા ત્રિભિરહો નિભૃતાન્તરાત્મા, ધ્યાનં તુ શુકલમિતિ તત્પ્રવદન્તિ તજ્ઞા ॥

—યોગતારાવલી, પૃ૦ ૧૬, પ્રલોક, ૭૩ ॥

અર્થ—સંકલ્પો, કલ્પનાઓ, વિકલ્પો અને ચિકારોના દોષો વડે જેની ઈન્દ્રિયો વિષયોથી પરાહ્મુખ-વિમુખ બની ગઈ હોય, વળી મન, વચન અને ક્રયાના યોગોથી જેનો અંતરાત્મા સદા દૃઢ થયો હોય તેવા પુરુષનું જે ધ્યાન તે શુકલધ્યાન કહેવાય છે, એમ ધ્યાનના સ્વરૂપને બાણુનારાઓ ક્ષરમાવે છે.

હવે, ઉપર્યુક્ત ચારે પ્રકારના ધ્યાનમાંથી કયા કયા ધ્યાનનું, શું શું ક્ષણ છે?—તે દર્શાવવું અવસરોચિત સમજી પ્રત્યેક ધ્યાનથી છવ જે ભિન્ન ભિન્ન ગતિને મેળવે છે, તે નિમ્ન લિખિત શ્લોકથી દર્શાવીએ છીએ—

આસંનિ તિર્યગિતિસ્તથા ગતિરધો ધ્યાને તુ રૌદ્રે સદા,

ધર્મે દેવગતિઃ શુભં વત ફલં શુકલે તુ જન્મક્ષયઃ ।

નિઝામ રાજ્યમાં આવેલી કેટલીક જૈન ગુફાઓ

સં૦-૨૧૦ શ્રીચુત નાથાલાલ છગનલાલ શાહ

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના ગયા અંકમાં નિઝામ રાજ્યમાં આવેલી ઇસ્લોરાની જૈન ગુફાઓ સંબંધી ઉક્રીકત જોઈ. આ લેખમાં નિઝામ રાજ્યમાંની બીજી કેટલીક જૈન ગુફાઓની ઉક્રીકત આપવામાં આવે છે. આ ગુફાઓનું સંશોધન નિઝામ રાજ્યના પુરાતત્વખાતા તરફથી કરવામાં આવ્યું છે. વ્ય.

કાઝ્સાની જૈન ગુફા

ધારારીનાથી વાયવ્ય ખૂણામાં ઐગલુત્રીસ માઈલ દૂર સૌસા નામનું એક સુંદર મોટું ગામ આવેલું છે. સૌસા તુરાજ નદીની એક નાની શાખા પર છે.

કાઝ્સાગામથી આસરે સવાપાંચ માઈલ દૂર પૂર્વ દિશામાં એક નીચી પણ સીધા ચઢાવવાળી ટેકરી આવેલ છે, જેના નરમ ખડકમાં કેટલીક ગુફાઓ કોતરી કાઢેલ છે. ખડક ગદ્દાખંધ અને ખડખચંડા હોવાથી સુંદર શિલ્પકામ થઈ શકે નહિ એ સહેલાઈથી સમજી સકાય તેવું છે. આ ગુફાઓ પાછળથી જે રીતે ખવાઈ ગઈ છે, તેથી તેમની સ્થિતિ વધુ ખરાબ બની છે.

ટેકરીના શિખર પાસે, ખડકવાળા વિભાગમાં થોડાક અંતર સુધી ગુફાઓ નથી. પણ એ અંતર વટાવ્યા પછી ગુફાઓનો મુખ્ય સમુદાય આવે છે. આ સમુદાયમાં વધારે મોટી ગુફાઓનો સમાવેશ થાય છે. પહેલી ગુફાનો આકાર અનિયમિત છે, તે

તસ્માદ્ વ્યાધિરુગ્નતકે હિતકરે સંસારનિર્વાહકે,

ધ્યાને શુક્લભરે રજઃપ્રમથને કુર્યાત્ પ્રયત્નં બુધઃ ॥

—દશઘૈકાલિકસૂત્રવૃત્તિ (હારિભદ્રી), પૃ૦ ૩૨, શ્લોક ૬

અર્થ— આર્તધ્યાનથી જીવ તિર્યંચગતિ પ્રાપ્ત કરે છે; રૌદ્રધ્યાનના પ્રતાપે જીવ અધોગતિ (નરકગતિ)ને પામે છે; ધર્મધ્યાનથી જીવ દેવગતિ પ્રાપ્ત કરે છે તથા શુભ-ઉત્તમ ક્રોનોનો લોકતા બને છે. વળી શુકલધ્યાનથી જીવના જન્મનો ક્ષય થાય છે અર્થાત્ જીવ મોક્ષમાં સિધાવે છે. એટલા માટે શુકલધ્યાન આધિ આધિનો ક્ષય કરનારું આત્માને એકાન્ત હિતકારિ છે, અપાર અને અસાર સંસારનો નાશ કરનારું તેમજ કર્મરજને મથી નાખનારું છે. અને તેથી મુક્ત પુરુષોએ શ્રેષ્ઠ એવા શુકલધ્યાનને વિષે ઉદ્યમવંત થવું એ શ્રેયસ્કર છે.

[૪૨૬]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

૧૨ થી ૧૫ કુટ પહોળી અને ૧૩ કુટ ૨ ઈંચથી ૧૪ કુટ ૮ ઈંચ ઊંડી છે. આ ગુફા ઘણીખરી પુરાઈ ગઈ છે. તેની પાછલાડે એક નાની ગુફા કે સાદું મંદિર છે, જે સાડા છ કુટ પહોળું અને છ કુટ ઊંડું છે. આ મંદિર કયા સંપ્રદાયનું છે તે જાણવા માટે કંઈ પણ સાધન નથી, તેની ઉપર એક જ પથ્થરના સ્થંભવાળું એક નાનું મંદિર છે.

આ ગુફાની ઉત્તરે આસરે છ વાર દૂર આ સમૂહની ખીજી ગુફા છે, જે આગલા ભાગમાં ત્રેવીસ કુટ અને પાછલા ભાગમાં પચીસ કુટ પહોળી છે. તેની ઊંડાઈ આસરે સાડાસોળ ફૂટ છે. તેની ઉત્તરની દિવાલમાં એક ભોંયરું છે, તે ઘણા અનિયમિત આકારનું છે. તે સવા છ કુટ ઊંચું છે. તેની પહોળાઈ આગળના ભાગમાં ૫ કુટ ૨ ઈંચ અને પાછળના ભાગમાં સાડા નવ કુટ છે. દક્ષિણ આબુની દિવાલમાં પણ એક ભોંયરાની શરૂઆત થાય છે. ગુફાની ડાહ્યાં પણ દિવાલ સીધી નથી. પાછલના ભાગની દિવાલ બે ફૂટ દસ ઈંચ જેટલી પાછળના ભાગમાં ઢળી પડે છે, તેના મધ્યમાં જૈન તીર્થંકરની એક પ્રાચ્ય મૂર્તિ છે. તે રૂપરેખા વિનાની છે. તેમાં જિન તીર્થંકર પદ્માસને પલાંડી વાળી સ્થાપિત થયેલ છે. આ મૂર્તિની લંબાઈ પચાસનથી માથાના મુગટ સુધી છ ફૂટ દસ ઈંચ છે. બે ઘુટણના વચ્ચેનું અંતર છ ફૂટ એક ઈંચ જેટલું છે. પચાસનની લંબાઈ છ ફૂટ એક ઈંચ અને પહોળાઈ ચાર ફૂટ એક ઈંચ છે. ગુફાની યહારની આબુની કોર જે ચોવીસ ફૂટ આઠ ઈંચ લાંબી છે, તે આગળની દિવાલ ઉપર એક ફૂટ પાંચ ઈંચ જેટલી આગળ પડે છે, તેના અન્ને છેડે નાનાં ભોંયરાઓ છે તે પુરાઈ ગયેલાં છે. ^૧

ઔરંગાબાદની જૈન ગુફાઓ

ઔરંગાબાદ શહેર દુધના નદીની ખીણવાળા પ્રદેશમાં આવેલું છે. દુધના નદીની દક્ષિણ આબુ સતારાની ટેકરી અને ઉતર દિશા લણી સીમેલ નામનો પુંગર છે. એ નદી ઇલોરાથી નીકળી પૂર્વ તરફ વહે છે. ખડકીર નામનું એક ગામ અસલ અહીં આવેલું હતું. અહમદનગરના મુર્તાજા નિઝામ શાહના વડાપ્રધાન મલેક અંબરે આ ગામને રાજ્યની નવી રાજ્યધાની તરીકે પસંદ કર્યું હતું.

અહમદનગર રાજ્યનો તે સમયમાં ઘણો વિસ્તાર થયો હતો. મલેક અંબરે ઇ. સ. ૧૬૧૬માં નરકંડા નામનો મહેલ અને મસ્જિદ ખડકી ખાતે બંધાવ્યાં હતાં. આ મહેલની આસપાસ લશ્કરના માણસોએ પોતાનાં મકાનો બાંધ્યાં હતાં. મોગલ સામ્રાટ જહાંગીરના લશ્કરે એ મહેલને ઇ. સન ૧૬૨૧ માં ઉજ્જવ વેરાન કરી બાળી નાખ્યો હતો. મલેક અંબરનો પુત્ર કુતેબાન જે ૧૬૨૬ માં પોતાના પિતા પછી વડોપ્રધાન થયો હતો, તેણે ગામનું નામ ફેરવીને કુતેબનગર રાખ્યું. ઇ. સ. ૧૬૫૭માં દક્ષિણના સૂબા તરીકે તેને મોકલવામાં આવ્યો હતો. તેણે કુતેબનગરમાં પોતાનું નિવાસથાન રાખી ત્યાં પોતાને

1 Archaeological Survey of Western India. Vol. III 1875-76. P. 12-13.

2 Gurheh-Birges's Nizam Vol. 1, P. 103 and Gurka Grant Duffs History Vol. 1, P. 95.

અંક ૮]

કેટલીક જૈન ગુફાઓ

[૪૨૭]

માટે તેમજ અમીર ઉમરાવો માટે મહેલો તેમજ ખીજાં મકાનો બંધાવ્યાં હતાં. વળી ગામની આસપાસ કાંઈ પણ બંધાવ્યો હતો, જે અદ્વાપિ પર્યાંત વિદ્યમાન છે. ગામનું નામ ઔરંગાબાદ રાખ્યું. જો કે તેના રાજ્યકાળના ઇતિહાસકારો ખુજસ્તા-બનીયાડ હતું એમ વારંવાર જણાવે છે.^૧

ઔરંગાબાદની ઉત્તર દિશામાં ટેકરીઓ ઉપર ગુફાઓ હતી એમ ઓછામાં ઓછાં છેલ્લાં પચીસ વર્ષ થયા જાણવામાં આવ્યું છે. આ ગુફાઓના સંબંધમાં જાહેર પ્રગટ્યોનું લક્ષ ઓછું દોરાયું હતું. પૈઠલ સરકારને લગતા આંકડાઓના અહેવાલના પરિશિષ્ટમાં ડૉ. બ્રેડલીએ આ ગુફાઓનું વર્ણન કર્યું છે. આ અહેવાલ નિઝામ સરકાર માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો. ડૉ. બ્રેડલીએ કેટલીક ગુફાઓના ખંડેરો સાફ કરાવ્યા હતા. તેમના સમય પછી એ ગુફાઓની વાત લગભગ ભૂંસાઈ ગઈ હોય એમ લાગે છે.

ગુફાઓ જે ટેકરીઓ પર આવેલી છે તે ટેકરીઓ શહેરની ઉત્તર દિશાએ છે. ટેકરીઓની ઊંચાઈ આસપાસનાં મેદાનોથી આસરે સાતસો ફૂટ છે. ટેકરીઓના લીધે જે ખાલુએ ગુફા આવેલી છે તે ખાલુએ એટલે દક્ષિણ દિશામાં સીધા ઊંચો ખંડ બની રહેલ છે.

ગુફાઓ કે જેનો વિસ્તાર આશરે દોઢ માઇલ જેટલો છે તેના ત્રણ વિભાગ પાડી શકાય. પહેલાના એ વિભાગમાં માત્ર ઐહ ગુફાઓ જ છે. ત્રીજા વિભાગની ગુફાઓમાં શિલ્પકામનો તદ્દન અભાવ હોવાથી એ ગુફાઓ કયા સંપ્રદાયની છે એ કહેવું મુશ્કેલ છે. જો કે આ ત્રીજા વિભાગની ગુફાઓ ઐહ સંપ્રદાયની નથી એમ દર્શાવનાર કાંઈ પણ સાધન નથી.

પહેલા વિભાગમાં પાંચ ગુફાઓ છે જે શહેરની લગભગ ઉત્તર દિશાએ છે. પાંચમી ગુફાનો ભાગ સફેદ હોવાથી ગુફાનો આ સમૂહ દૃષ્ટીએ પડે છે. ઔરંગાબાદના જૈનોએ આ પાંચમી ગુફાને ચૂનો લગાડાવેલ છે. તેઓ ભકિત કે પૂજા નિમિત્તે એ ગુફામાં અવાર નવાર જતા રહે છે. ગુફામાં બુદ્ધની એક મૂર્તિ છે. તીર્થંકરોની એક પણ મૂર્તિ નથી. આમ છતાં ધાર્મિક ક્રિયાકાંડમાં માનનાર સરળભાવી મનુષ્યોને એક મૂર્તિ ખીજી મૂર્તિ જેટલી જ ગરજ સારે છે. ખીજી ચારે ગુફાઓ છારાં તેમજ જંગલના ઝાડોની ડાળીઓથી ઓછે વધતે અંશે ઢંકાઈ જવાથી દેખાતી નથી. આમ છતાં પગ રસ્તે ખીજીની જમણી ખાલુએ જતાં એ ગુફાઓમાં જઈ શકાય છે. ગુફાઓ સુધી પહોચતાં આસરે ત્રણસો ફૂટ સીધા ચડવું પડે છે. આટલું ચડ્યા પછી ચૂનો લગાડેલી ગુફાની જમણી ખાલુના ભોંયરા આગળ માણસ આવી શકે છે. લટકતા ખડક નીચે અહીં પણ એક ગુફા હોવી જોઈએ. આ ભોંયરાથી એક ખડકચડો અને ઢૂંકા માર્ગ કરેલો છે. એ માર્ગે જતાં ત્રીજી, ચોથી અને પાંચમી ગુફાઓ આગળ જઈ શકાય છે. એક ભયંકર અને સાંકડી, પગથીથી પશ્ચિમ ખાલુએ જતાં એક ટેકરીની આલુઆલુ એક ખીજી ગુફા માલુમ પડે છે. આ

1 Elliot and Dewson's History Vol. VI, P. 344-380, VI P. 194, 256, 304.

[૪૨૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

ટેકરી યુગે થયાં ઉપરથી ઘસી પડેલી માટીથી અનેલી છે જે માટીથી વ્રગભગ પુરાઈ ગઈ છે. તેનો આગળનો ભાગ એટલો અધો પુરાઈ ગયો હતો કે ડૉ. એડલીને એ ભાગમાં ખોદકામ કરાવવું પડ્યું હતું. પશ્ચિમની આબુએ આથી પણ વધારે કચરો ભરાયો છે. સીધી સપાટી ઉપર કોતરી કાઢેલાં પગથિયાના માર્ગે જવાય તો જ તેના આગળના ભાગને એળંગવાનું બની શકે. આ માર્ગે છેક પશ્ચિમની ગુફાના આગલા ભાગ સુધી થોડેક છેટે ઉપર ચડવાનું શક્ય છે.

પાંચમી ગુફા:—જે પાંચમી ગુફા છે તેનો ઉપયોગ જૈનો પાર્શ્વનાથના તીર્થ તરીકે કરે છે. આ ગુફા ખડકમાં કોતરી કાઢેલું તેમજ ખીજી ગુફા જેવું એક નાનકડું મંદિર અસલમાં ઘણું કરીને હોવું જોઈએ. તેનો આગળનો ભાગ સંપૂર્ણ નાશ પામ્યો છે. તેની આબુઆબુનાં કેટલાંક ભોંયરાઓનો પણ નાશ થયો છે, એટલે કે આસપાસ પ્રદક્ષિણા સાથે માત્ર મંદિર જ રહ્યું છે. આ મંદિર અંદરની આબુએ આડથી સાડાઆઠ ફુટ પહોળું અને આઠ ફુટ ઊંડું છે, અને તેમાં પગાસન ઉપર એક મહાન મૂર્તિ ધિરાજમાન છે. મંદિરની આસપાસનો માર્ગ આસરે આર ફુટ પહોળો છે. પાછળના ભાગમાં તેની કુલ લંબાઈ આસરે સાડીતેવીસ ફુટ છે.

આ પાંચે ગુફાઓથી પોણો માઇલ દૂરપૂર્વમાં ગુફાઓનો ખીજો સમૂહ, તે જ ટેકરીઓના પ્રદેશમાં આવેલો છે. ગુફાઓના પ્રથમ સમૂહમાં ગુફાઓનું પશ્ચિમથી પૂર્વ સુધી ક્રમવાર વર્ણન કર્યું તેમ ખીજા વિભાગની ગુફાઓનું વર્ણન કરવું વાસ્તવિક છે. ખીજા સમૂહની ગુફાઓમાં જે ગુફા છેક પશ્ચિમમાં આવેલ છે તે ગુફામાં ખીજી ગુફાના આગલા ભાગ સિવાય ભાગ્યે જ જઈ શકાય^૧

પુરાતન સમયમાં અહીં જૈન ધર્મની જાહોજલાલી સારી હતી. શ્વેતામ્બર અને દ્વિગમ્બર જૈન મુનિઓનો વિહાર સારા પ્રમાણમાં થતો. અહીં ઈ. સ. પાંચમી સદીમાં તામ્ર કદમ્બ વંશના રાજાઓનો રાજ્ય અમલ હતો. તે રાજ્યકર્તાઓએ એક તાંબ્રપત્ર જૈનોને કરી આપેલ તે દેવગિરિ (દોલતાપ્પાદ) નું તળાવ ખેદતાં મળી આવેલ, તેમાં કાલવંગ નામનું ગામ શિવમૃગેશ તરફથી ભેટ આપેલ છે. તેમાંનો એક ભાગ અહીં જૈન મંદિર માટે, એક ભાગ શ્વેતામ્બર શ્રમણો માટે અને એક ભાગ નિર્ગ્રંથ શ્રમણ (દ્વિગમ્બર) વગેરેના ઉપયોગ માટે આપવામાં આવેલ છે.^૨

મોમિનાપ્પાદની જૈન ગુફાઓ

બીદરથી મોમિનાપ્પાદના માર્ગે જતાં કેટલાક જોવા જોવા અવશેષો પ્રાપ્ત થયે, એવી આશા રાખી હતી. દેશના આ ભાગમાં ખીજા પ્રદેશો માફક કેટલાંક ગામોમાં એક સમયમાં મંદિરો હતાં, પણ મૂર્તિલંબનનું કાર્ય આ પ્રદેશમાં ખૂબ જ થયું છે.

1 Archaeological Survey of Western India Vol. III 1875-76. PP-59-73.

2 Journal of the R. A. S. Bombay, Vol. 34

અંક ૮]

કેટલીક જૈન ગુફાઓ

[૪૨૯]

ભૂલકી અને અટુંબ્યરા થઇને શિવોની ખાતે મંજરા નદી ઝોળંગાય છે. શિવોની વાટામુરઝીની સામે આવેલું છે. અમોલાથી થોડે દૂર અને નદીથી ઉત્તરે ચાર માઇલ છેટે એક ટેકરી આવેલ છે. એ ટેકરીમાં ગુફાઓ છે એમ જણાવવામાં આવ્યું હતું. છાવણીથી ઉત્તર પશ્ચિમ બાજુએ જે જૂનું શહેર આવેલું છે તેને જગતખા કે અમખાનેગી કહે છે. કદ્યાણુ વંશના એક મહાન જમીનદાર જૈતપાલની તે રાજધાની હતી. તેના વંશના માટે એવું કહેવાય છે કે એ વંશની શરૂઆતમાં પાંચ ભાઇઓ હતા, જેના ઉપરથી પંચમ જૈનો ઉતરી આવેલ છે. એ પંચમ જૈનોમાંના એંશી હમ્મર ધર્મપરિવર્તન કરીને આસવ સપ્રદાયના થયા હતા, તેમને હવે પંચમ લિંગાયત^૧ કહેવામાં આવે છે. બ્રાહ્મણ તેમજ જૈન ગુફામંદિરો સારી સંખ્યામાં અહીંયાં હતાં, જેમાંનું એક મંદિર અસ્તિત્વ ધરાવે છે, જેને જોગાયનો સભામંડપ કહેવામાં આવે છે. આ મંદિર હીપના ગામની ઉત્તર પશ્ચિમ બાજુએ આવેલ છે. એક ખડક કે જે ઇશાન ખૂણાથી પૂર્વ બાજુએ ઢળે છે, તે ખડકમાંથી તેને કાતરી કાઢવામાં આવેલ છે. એક મોટા ઉઘાડા ચોતરાનું પ્રવેશદ્વાર નેવુ કુટ લાંબું અને પચાસ કુટ પહોળું છે. પ્રવેશદ્વારની બાજુની દિવાલો ઉત્તરની દિવાલો કરતાં ઘણી નીચી છે. ગુફાનો આગલો ભાગ ને છેડાનો ભાગ ઉંચાઈએ છે. આ ગુફાની પૂર્વમાં એક ત્રીજી ગુફા છે, જે માટીથી લગભગ પુરાઈ ગઈ છે. જો કે તે બહુ ખંડિત થઈ નથી. તે એક જૈન ગુફા છે અને તેની લંબાઈ એકતાળીસ કુટ અને ઉંચાઈ ચૌદ કુટ છે.

ગુફાની મધ્યમાં દારબંધ આવેલા ચાર થાંભલાઓથી તેના ઉપલા ભાગને ટેકા મળે છે. એ થાંભલાઓ આગલા ભાગમાં પણ છે. ખુંભી અને હથોટીની વચ્ચેના થાંભલાઓ ચોરસ આકારના છે. ચોતરાની દરેક બાજુએ નાની નાની ગુફાઓ છે, જે પૈકી જમણી બાજુની તદ્દન પુરાઈ ગઈ છે. ડાબી બાજુની ગુફાની પણ લગભગ તેવી જ સ્થિતિ છે. એ ગુફાની લંબાઈ આવીસ કુટ એ ઇંચ છે. તેના પાછલા ભાગમાં એક સાદું બોયરું છે.

મુખ્ય ઝોરડાની પાછળના ભાગમાં ત્રણ નાનાં મંદિરો છે, જે દરેકમાં ત્રેવીસમા જૈન તીર્થંકર પાર્શ્વનાથની નાની મૂર્તિ છે. મૂર્તિના માથા ઉપર સર્પની ફૂલા છે અને તેની આસપાસ એ ચમ્મરધારીઓ છે. વચલા મંદિરનો આગળનો ભાગ કંઈક આગળ પડતો છે અને તેના દ્વારની દરેક બાજુએ એક દ્વારપાળ છે અને તેના માથા ઉપર તેજોમંડળ છે. ઇલોરાની જૈન ગુફાઓ, જે ઇંદ્રસભાના નામથી ઝોળખાય છે ત્યાં જેવું તેજોમંડળ છે તેવું આ તેજોમંડળ સમજવું. ડાબે કે પૂર્વ છેડે એક સાદું બોયરું છે જે આઠ કુટ ચાર ઇંચ પહોળું, સાત કુટ આઠ ઇંચ ઉંચાઈએ છે. સામેના છેડાની દિવાલ પર જૈન તીર્થંકરની મૂર્તિઓની એ દાર પચાસને સ્થાપિત થયેલ ચિત્રાજમાન છે.^૨

1 Journal of Royal Asiatic Society Vol. IV, P. 32.

2 Archaeological survey of Western India Vol. III, PP. 48-52.

શંખેશ્વર તીર્થમાં પ્રાચીન પડદા

સંગ્રાહક:—પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી સુશીલવિજયજી

શંખેશ્વર મહાતીર્થ એ અતિ પ્રાચીન અને બહુ ચમત્કારિક જૈન તીર્થ છે. આ તીર્થની પ્રાભાવિકતાના કારણે એના ઉપર જૈનો ઉપરાંત ખીજા લોકોની પણ ઘણી આરથા-શ્રદ્ધા છે.

આ તીર્થનો વહીવટ કરતી પેઢી પાસે, મેળા કે ઉત્સવ આદિ પ્રસંગે જિનમંદિરમાં બાંધવા માટે ચાર પડદા છે. આ પડદા રેશમના છે અને તેના ઉપર જરીનું કામ કરવામાં આવ્યું છે.

આ પડદામાં પ્રત્યેકમાં સમવસરણની રચનાની જેમ ત્રણ ગઠ ભરવામાં આવ્યા છે. દરેક ગઠ જુદા જુદા રંગે ભરવામાં આવેલ છે. તેમાં જુદા જુદા રંગોથી ચાર પ્રકારની 'પર્ષદાનું' ચિત્ર ભરવામાં આવ્યું છે.

આ પડદાની પહેલી વિશેષતા એ છે કે તેના ઉપર, જિનપ્રતિમા ઉપર, જિનમંદિરમાં કે પ્રાચીન ગ્રંથોની પુષ્પિકામાં લેખ આપીને તેનો ઇતિહાસ આપવામાં આવે છે તે રીતે, લેખ ભરવામાં આવ્યો છે અને એ રીતે એ પડદાનો ઇતિહાસ જાળવી રાખવામાં આવ્યો છે. લેખ નીચે પ્રમાણે છે—

॥ સંવત્ ૧૯૦૮ વર્ષે ફાગુણ શુક્ર પંચમ્યાં ઉપધાનાદિક
નંદિભૂષણ પડદા ૪ પં । શ્રી શુભવિજયગ । શિષ્ય પં.
વીરવિજય ગણિજિરુપદેશાત્ કરાવિતા રાજનગર સંષેન ॥

આ ઉલ્લેખ મુજબ આ પડદા પં. શ્રી શુભવિજયજી ગણિના શિષ્ય પં. શ્રી. વીરવિજયજી ગણિના ઉપદેશથી રાજનગર (અમદાવાદ)ના સંધે વિ. સં. ૧૯૦૮ માં ફાગુણ માસમાં કરાવ્યા. (આ પં. વીરવિજયજી મહારાજે અનાવેલી વિવિધ પૂજ્યો અત્યારે પ્રચલિત છે.)

આ પડદાની આ મુખ્ય વિશેષતા ઉપરાંત ખીજી વિશેષતા એ છે કે ૯૦ વર્ષ જેટલો લાંબો સમય વીતવા છતાં એની જરીનો ચળકાટ જરા પણ ઓછો નથી થયો. જાણે હમણાં જ બનાવ્યા હોય એવા એ પડદા લાગે છે.

જૈનધર્મી વીરોનાં પરાક્રમ

લેખક—શ્રીયુત મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસી

(ગતાંકથી ચાલુ)

રતનસિંગ ભંડારી

રતનસિંગ ભંડારીનો જન્મ પ્રસિદ્ધ ઓસવાલ વંશમાં થયો હતો. મારવાડના સરદાર અભયસિંગના સમયમાં એ ઊંચા હોદ્દા પર આવ્યો. એ સરદાર પ્રત્યે રતનસિંગની ભક્તિ પ્રશંસનીય હતી. પોતાની ફરજ અને પોતાના અધિકારનું જેને પરાપર ભાન હતું, એવો તે બુદ્ધિશાળી અને બહાદુર સરદાર થઈ ગયો.

ઈ. સન. ૧૭૩૦ માં મોગલ સત્તા તરફથી અભયસિંગ અજમેર અને ગુજરાતનો સૂબો નિમાયો. ત્રણ વર્ષ સુધી એ પ્રદેશમાં રાજ્ય ચલાવી, પોતાની પાછળ રતનસિંગને મૂકી તે દિલ્હી પાછો ફર્યો. આ પ્રમાણે ઉત્તર પ્રાંતોમાં ભંડારીએ કે જે છોટા સરસૂયા તરીકે ઓળખાતો—સ. ૧૭૩૩ થી ૩૭ સુધી રાજ્ય કર્યું. ન્યારે રાજ્યની લગભગ રતનસિંગના હાથમાં આવી ત્યારે ગુજરાત પ્રાંતમાં મોગલોની સત્તા ઓસરવા લાગી હતી. એક તરફ મરાઠાઓના અને બીજી તરફ ખંડિયા એવા સૂબાઓના બળવા ચાલુ હતા. આ રીતે મંગલાચરણમાં જ રતનસિંગને ઉભય વર્ગો સામે ક્યાંતો લડીને અથવા તો સમજૂતી કરીને પુનઃ સત્તાની જમાવટ કરવાની હતી. મધ્યસ્થ એવી મોગલ સત્તાની નબળાઈને લઈ એને બહુ સાવચેતી પૂર્વક કામ લેવાનું હતું.

સત્તાનાં સૂત્રો હાથમાં લીધાને માંડ મહિનાઓ વીત્યા ત્યાં તો મરાઠા સરદાર જદવજી ડાભાડેએ ગુજરાત પર ચઢાઈ કરી. આ અણધાર્યા પ્રસંગથી બચવા સાર અને પ્રાંતને લૂંટફાટમાંથી બચાવવા સાર—મોટી રકમ આપીને એને મરાઠા નાયકને પાછો વાળવાની જરૂર પડી. વીરમગામનો સૂબો ભાવસિંગ રતનસિંગ સામે વારંવાર વિરોધ ઉઠાવતો. સન ૧૭૩૪ માં એની આડખીલી એટલી હદે વધી પડી કે એને પકડવા સારુ જવાંમદખાન પર રતનસિંગને હુકમ મોકલ્યો પડ્યો. ખાને વીરમગામ જઈ ભાવસિંગને તાબામાં લીધા પછી એના અનુયાયીઓના દયાલુથી તેને છોડવાની ફરજ પડી.

આ સાલમાં ધ્યાન ખેંચે તેવો બીજો બનાવ તે મરાઠાઓએ પુનઃ વડોદરા લઈ લીધું એ હતો. વડોદરાનો સૂબો શેરખાન આખી, આવાસીનોરની મુલાકાતે ગયો હતો અને રક્ષણનો ભાર મહમદ સરખાઝના હાથમાં હતો. એ તકનો લાભ લઈ મહાદજી ગાયકવાડે વડોદરા પર છાપો માર્યો. આ વાતના સમાચાર શેરખાન આખીને પહોંચતાં તે જલદીથી પાછો ફર્યો. શહેરમાં ધેરાયેલા સૈન્યે બહાદુરીથી ટકાવ કર્યો. દરમિયાન આખીએ રતનસિંગને સર્વ વાત જણાવી તેની મદદ માંગી. રતનસિંગે ખંભાતના સૂબા મોમીનખાનને આખીની મદદે જવાનું ફરમાવ્યું. આ રીતે સૈન્યની જમાવટ થાય તે પૂર્વે તો જદવજીએ શહેર

[૪૩૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

પરનો ઘેરે ચાલુ રાખી, વધારાનું સૈન્ય સાથે લઈ શેરખાન બાબીને માર્ગમાં રોકવા સારૂ પ્રયાણ કર્યું અને અધવચ ભેટા થતાં ઉભય વચ્ચે ખૂનખાર યુદ્ધ થયું. જેમાં શેરખાન બાબીને પરાજય મળ્યો. મોમીનખાન ખલાતથી આગ્યે પણ માર્ગે બાબીની હારના સમાચાર મળતાં જ તે પાછો ફર્યો. આ રીતે મદદની આશા નષ્ટ થઈ. ઘેરાયેલા સૈન્યે ન છુટકે શરણે જવાનું પસંદ કર્યું. આ જીત પછીથી વડોદરા ગાયકવાડના કબજામાં મુખ્ય શહેર તરીકેનો ભાગ ભજવતું સ્થાન બની ગયું.

સન ૧૭૩૪ ની સાલના અન્ય નાના બનાવોલાં પેટલાદના સૂયા ધનરૂપભંડારીનું મરણ તથા અમદાવાદના પ્રખ્યાત અને સુપ્રતિષ્ઠિત વેપારી ખુશાલમંદનું નાખુશ થઈ શહેર છોડી જવું એ મુખ્ય ગણાય.

રાજનગર (અમદાવાદ)ના શેઠ શ્રી શાંતિદાસ શેઠના ખુશાલમંદ પૌત્ર થાય. સરસપુરમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું જિનાલય સન ૧૬૩૮ માં શાંતિદાસ શેઠ બંધાવેલું. પણ ચૌરંગ-જેબ ન્યારે ગુજરાતનો સૂબો હતો (સન ૧૬૪૪) ત્યારે ધર્માધતાથી એણે એ દેવાલયને મસ્જીદમાં ફેરવી નાંખ્યું. આ વાત પાદશાહ શાહજાનના કાને પહોંચતાં એણે પુત્રના કાર્યને નાપસંદ કરી પુનઃ દેવાલય શેઠશ્રીને સ્વાધીન કર્યું. ખુશાલમંદનો દેહોત્સર્ગ સન ૧૭૪૮ માં થયો. સન ૧૭૩૫ માં ઘોળકાની દેખરેખ રતનસિંગ ભંડારીને સોંપવામાં આવી, પણ ખુરહાન-ઉલ-મુદ્કની લાગવગથી વીરમગામના સૂયા તરીકે સોરાખખાન નિમાયો. આ વાત ભંડારીને ન રૂચતાં એણે સોરાખખાનને બદલે અભયસિંગને નિમ્યો. સોરાખે એ વાત ખુરહાન-ઉલ-મુદ્કને જણાવી, પોતાની નિમણૂક કાયમ રખાવી એટલું જ નહિ પણ પોતે જીનાગઢમાં સાદકબલીને બદલીમાં મૂકી વીરમગામ તરફ રવાના થયો. આ સમાચાર રતન-સિંગ ભંડારીને મળતાં એણે તરત જ મોમીનખાન વગેરે અધિકારીઓને પોતાની કુમકે બોલાવી ઘોળકા પર ચઢાઈ કરી 'કોઈ' ગામ લૂંટી લીધું. અને ઘોળી કે જે ધંધુકાથી જ માઠવ પર છે તે તરફ પ્રયાણ કર્યું. સોરાખખાન અહીં તંબુ નાંખી પડ્યો હતો. દરમ્યાન સફદરખાન બાબીએ, પાદશાહનો અંતિમ નિર્ણય આવતાં સુધી સોરાખે વીરમગામ રાખી આગળ ન વધવું તેમ કોઈ જમીનની ખટપટ ન કરવી એવી શરતે સુલેહ કરવા પ્રયાસ કર્યો, પણ ખાનની હકને લઈ એમાં જય ન મળ્યો. આ પ્રયત્ન પડી ભાંગ્યા પછીની રાતે રતનસિંગે સોરાખના સૈન્ય પર હુમલો કર્યો. આ અચાનક હુમલાથી સોરાખનું સૈન્ય ગભરાઈ ગયું અને નાશી છૂટ્યું. ખાન પોતે મરણતોલક થવાયો. અને ટૂંક સમયમાં મરણ પામ્યો.

દરમ્યાન રતનસિંગનો જાન લેવાનો પ્રયાસ એક ધોડેસ્વાર તરફથી થયો, પણ એમાં તે પકડાઈ ગયો અને તરત જ એને કાપી નાંખવામાં આવ્યો. એમાં કોનો હાથ હતો એ વાત અધારામાં જ રહી. આમ છતાં રતનસિંગને જે ધા લાગ્યા હતા એમાંથી સાગ્ન થતાં તેને બે માસ લાગ્યા. ભંડારી અને ખાન વચ્ચેના ઝઘડામાં બંને કે મોમીનખાન ભંડારીના મિત્ર તરીકે ભાગ ભજવતો જણાતાં છતાં અંતરથી એનું વલણ ખાન તરફ હતું. આ વાત ભંડારીથી અજ્ઞાણ ન હોતી રહી. પણ અત્યાર સુધી એ

અંક ૮]

જૈનધર્મી વીરોનાં પરાક્રમ

[૪૩૩]

સંબંધમાં તે મૌન રહ્યો હતો. હવે એણે મોમીનખાનના વિરોધી આચરણની શિક્ષા કરવાનો વિચાર કર્યો. એ વાત મોમીનખાનના બંધુવામાં આવતાં સત્વર તે ખંભાત તરફ નાસી છૂટ્યો.

રતનસિંગ જાતે એક જૈન ધર્મી અને મારવાડી વણિક હોવા છતાં રાજકારણમાં કેવી દક્ષતા ધરાવતો હતો અને યુદ્ધકારણમાં કેવો ભાગ ભજવતો હતો એ ઉપરના વૃતાંતથી સહજ જોવાય તેમ છે. એની કારકીર્દીનો ઇતિહાસ હજી આક્રી છે. છતાં આટલા ઉપરથી હરકાઈ વાચકને એમ લાગ્યા વિના નહીં જ રહે કે એનામાં જે વિશ્વાસ મૂકવામાં આવ્યો હતો તે અસ્થાને નહોતો. સરસ્યા તરીકે રાજ્ય તંત્રો ગ્રહણ કરી, કપરા સંજોગોમાં એણે દીર્ઘદષ્ટિથી કામ લીધું છે. અને જરૂર પડ્યે જાતે શસ્ત્ર સજવામાં પણ પીછે હઠ નથી કરી ! એ વેળા દયા ધર્મના અનયાયી તરીકે એણે દેશની લાજ નથી તો લૂંટાવી દીધી કે પોતાના માલિકની સત્તાને નથી તો ક્ષતિ પહોંચવા દીધી

(ચાલુ)

“સિદ્ધસેનદિવાકરાચાર્યગચ્છ” સંબંધી

એક ઉલ્લેખ

[સંવત ૧૦૮૬ નો મળી આવેલો ધાતુપ્રતિમા-લેખ]

લેખક—શ્રીચુત સારાભાઈ મણિલાલ નવાખ

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી તરફથી ચાલતા જૈન ડીરેક્ટરીના કામકાજ અંગે ચાલુ વર્ષના માહ તથા ફાગણ માસમાં મારવાડ અને રાજપુતાનાના પ્રવાસે હું ગયો હતો, તે વખતે જૈસલમેરનાં જિનમંદિરોનાં અપૂર્વ શિલ્પસ્થાપત્યનું તથા કિલાપરનાં ઐતિહાસિક તાડપત્રીય હસ્તપ્રતોના ભંડારનું નિરીક્ષણ કરતી વખતે ઉપરોક્ત ઉલ્લેખવાળી એક ધાતુપ્રતિમા મારા જોવામાં આવી હતી. આ પ્રતિમાનો તથા લેખવાળા પાછળના ભાગનો ફોટોગ્રાફ પણ તે વખતે લેવાયો હતો, જે હાલમાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠીની ગોપ્રીસમાં છે.

જૈસલમેરનાં જિનમંદિરોનાં શિલ્પસ્થાપત્યનું વર્ણન અવકાશે આ જ માસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. હાલમાં તો જૈસલમેરનાં કિલા પરનાં આઠ જિનમંદિરો ચૈત્રી મૂળનાયક શ્રીચંદ્રપ્રભુસ્વામીજીના જિનમંદિરના બીજા માળ પર ચઢતાં, ડાયા હાથની પહેલી ઓરડીમાં રાખવામાં આવેલી ૨૧૧ ધાતુપ્રતિમાઓ ચૈત્રીની સંવત ૧૦૮૬ની સાલના ઉપરોક્ત ઉલ્લેખવાળી એક જ જિનપ્રતિમાનું વર્ણન આ લેખમાં આપવાનું યોગ્ય ધાર્યું છે.

[૪૩૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

મૂર્તિના આગળના ભાગનું વર્ણન:—

આ જિનપ્રતિમાની ઊંચાઈ ૧૦૧ ઇંચની છે. હું અગાઉ મારા લેખમાં^૧ જણાવી ગયો છું તે જ પ્રમાણે આ પ્રતિમાજી આરમા સૈકા પહેલાંના હોવાથી લાંછન વગરની છે, એટલે ચોવીશ તીર્થંકર ચૈત્રી ક્યા તીર્થંકરની આ પ્રતિમા છે તે લેખમાંના ઉલ્લેખ સિવાય એળખી કાઢવી મુશ્કેલ છે. આ મૂર્તિ પરિકર સહિતની હોવાથી મધ્યમાં પદ્માસનની એક શ્રીજિનેશ્વરદેવ પિરાજ્જ્વાલન છે. મૂર્તિની બંને આજી એક હાથમાં ચામર પકડીને ઊભી રહેલી એક પુરુષાકૃતિ છે. ચામર ધરનાર પરિચારક પુરુષાકૃતિના ઉપરના ભાગમાં એક પુરુષાકૃતિ અને હાથમાં કુલની માળા પકડીને આકાશમાંથી ઊડતી આવતી હોય તેમ લાગે છે. તે બંનેના ઉપરના ભાગમાં એક ગંધર્વ આવતો દેખાય છે. મધ્યમાંની પદ્માસનસ્થ મૂર્તિના મસ્તકની પાછળના ભાગમાં આભામંડલની આકૃતિ સ્પષ્ટ દેખાય છે, અને મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં એક પુરુષાકૃતિ ખેડેલી છે, જે દુંદુભી વગાડનાર દેવની હોય તેમ લાગે છે. દુંદુભી વગાડનાર દેવની ઉપરના ભાગમાં અશોકવૃક્ષનાં પાંદડાંની આકૃતિઓ કાતરેલી છે. પરિકરમાં પણ બંને છેડાના ભાગમાં અશોકવૃક્ષની પાંદડાંઓ કાતરેલી શિલ્પીએ આ પ્રતિમા અગ્રિહત ભગવાનની હોવાની સાબિતી આપી છે. મધ્યની જિનપ્રતિમાની નીચે કમલની આકૃતિ કાતરેલી છે. કમલની આકૃતિ નીચે મધ્યમાં ઊભા ધર્મચક્રની આકૃતિ છે. અને ધર્મચક્રની બંને આજીએ એક સિંહની આકૃતિ રજી કરેલી છે. જમણી આજીના સિંહની નજીકમાં જ એ હાથવાળા યક્ષરાજની તથા ડાબી આજીના સિંહની નજીકમાં જ એ હાથવાળી યક્ષિણીની મૂર્તિ કાતરેલી છે. જમણી આજીના યક્ષરાજના જમણા હાથમાં ડગની આકૃતિ છે. તથા ડાબી આજીના હાથમાં ધનનો ચર હોય તેમ લાગે છે. યક્ષરાજની નીચે તેમનું વાહન હાથી પણ સ્પષ્ટ દેખાય છે. ડાબી આજીની યક્ષિણીની મૂર્તિ અગ્રિકાદેવીની છે. કારણ કે—તેણીના જમણા હાથમાં આમ્રકળ છે. તથા ડાબા હાથથી નાનું આળક પકડીને ખોળામાં ખેસાડેલું દેખાય છે. અને તેણીની નીચે તેણીનું વાહન સિંહ પણ શિલ્પીએ રજી કરેલું છે. સિંહ તથા ધર્મચક્રની નીચેના ભાગમાં વચમાં એક તથા બંને આજીએ બંનેના બે હુમખાની ચાર ચાર આકૃતિઓ મળી નવઅહોની કુલ નવ આકૃતિઓ શિલ્પીએ રજી કરેલી છે. નવઅહોની નીચે મૂર્તિ જેના ઉપર અહર રાખેલી છે, તે ધાતુના ચાર પાયાઓ ચૈત્રીના બે પાયાઓ છે. આ પ્રમાણેના વર્ણનવાળો મૂર્તિનો આગળનો ભાગ છે.

મૂર્તિના પાછળના ભાગનું વર્ણન:—

મૂર્તિના પાછળના ભાગમાં સૌથી નીચે મૂર્તિને અહર રાખનાર બે પાયાઓ છે. તે સિવાય આસ મહત્વનો પાંચ લીટીવાળો પ્રભુના મસ્તકના પાછળના ઉપરના ભાગમાં પડીમાત્રીવાળો નાનો લેખ છે, જે આ પ્રમાણે છે:—

૧ જીએ આજી વર્ષના 'શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ'ના દીપોત્સવી અંકમાં છપાયેલ 'આરમા સૈકા પહેલાંની પ્રાચીન ધાતુપ્રતિમાઓ' શીર્ષક મારે લેખ.

અંક ૮]

‘સિદ્ધસેનદિવાકરાચાર્યગચ્છ’નો ઉલ્લેખ

[૪૩૫]

- (૧)^૧ શ્રી નાગેંદ્રકુલે
- (૨) શ્રી સિદ્ધસેનદિવા [-]
- (૩) કરાચાર્યગચ્છે અ [-]
- (૪) મ્માલુપ્તાભ્યાં કારિતા
- (૫) સંવત ૧૦૮૬ ।

આ પ્રમાણેનો, જેમાં સિદ્ધસેનદિવાકરાચાર્યગચ્છનો ઉલ્લેખ કરેલો હોય એવો, પુરાવો હલ્દુસુધી ખીજે કાઈ કેકાણે ઉપલબ્ધ થયો હોય તેવું મારા જાણવામાં આવ્યું નથી. આ આ ઉપરથી આપણને એક નવો વિચાર પણ ઉદ્ભવે છે કે આવા તો કેટલાયે ગચ્છોનું નામોનિશાન કરાલ કાળના પંજમાં આવીને લુપ્ત થઈ ગયું હશે. ખીજું—સંવત ૧૦૮૬ સુધી તો સિદ્ધસેનદિવાકરાચાર્યગચ્છ હસ્તિમાં હતો તે વાત નિઃશંક રીતે નિશ્ચિત થાય છે. વળી સિદ્ધસેન દિવાકર નાગેંદ્રકુલમાં થયા હોવાનો પુરાવો પણ આ લેખ પૂરા પાડે છે.

આ લેખવાળી મૂર્તિ ન્યારે મેં જોઈ ત્યારે તેના ઉપર કાટના થરનાથર જામી ગયા હતા. મને પોતાને જે પ્રાચીન ધાતુ પ્રતિમાઓનો અભ્યાસ કરવાની આદત ન હોત તો હું માનું છું કે આ લેખ ખીજવં કેટલાય વર્ષો સુધી અજ્ઞાત જ રહેત. મને જેતાંની સાથે જ જણાઈ આવ્યું કે આ પ્રતિમા પ્રાચીન છે અને તે લગભગ દસમા, અગિયારમા સૈકાની હોવી જોઈએ. આથી મેં પ્રતિમા ઉઠાવીને હાથમાં લીધી અને તેની પાછળ જોયું તો થોડા અરપષ્ટ અક્ષરો દેખાયા. આ અક્ષરો દેખતાંની સાથે જ મારી સાથે જૈન ડીરેક્ટરીના કામકાજ માટે આવેલા મિ. મનસુખલાલ ભાયવંદભાઈને તેના અક્ષરો સાફ કરવા કહ્યું. લગભગ ત્રણ કલાકની મહેનત પછી તેના અક્ષરો વંચાવા લાગ્યા અને અક્ષરો વાંચતાંની સાથે જ મને પ્રાપ્ત થયેલા આ અમૂલ્ય લેખ માટે મને અનહદ આનંદ થયો. અંતમાં આશા રાખું છું કે મારે આ લેખ જૈન ઇતિહાસનો એક મહત્વનો અંગકોડો પૂરા પાડશે, અને જૈન શ્રમણ સંસ્કૃતિના અભ્યાસીઓ અને સંશોધકો આગળ એક વિચારણીય મુદ્દો ઉપસ્થિત કરશે.

પ્રાન્તે-અહીં ખાસ કરીને પૂજ્ય મુનિમહારાજઓને એટલી વિનંતી કરવી યોગ્ય ધારું છું કે તેઓશ્રી પોતાના વિહાર દરમ્યાન, જૈન સમાજ તરફથી મોટા ભાગે ઉપેક્ષિત થયેલી, આવી ધાતુપ્રતિમાઓના લેખોની નોંધ કરે અને એમ કરીને જૈન ઇતિહાસના મહત્વના અંગકોડો પૂરા પાડવાના મહત્વના કાર્યને સંપાદન કરે!

૧ અહીં કૌંસમાં જે અંગકો આપ્યા છે તે પ્રતિમાની ઉપરના લેખની તે તે પંક્તિને સૂચવે છે.

जवालना अम्बाजना मंदिरनी मालिकी अंगेना सिरोहीना निष्ठा मेजस्ट्रेटनो युकादो

जवजमां जैना हस्तकना अणिका देवीना मंदिरमां ता.
२०-३-४२ ना दिवसे हस-अगियार वाग्याना सुमार डेटलाक
सनातनी कळेवाता भायुसोअे धुसी जधने श्रीनेमिनाथ प्रभुनी
मूर्ति अडित करी वगेरे जे दुर्धटनाओो यंनी, ते संयधी
ओेक नोध 'श्री जैन अत्य प्रकाश'ना गया-सातमा अंकमां अमे
प्रगट करी छे.

ता. २०-३-४२ ना दिवसे आ घटना यनी तेना इकत
मे दिवस पळेवां ज, सिरोही राज्याना निष्ठा मेजस्ट्रेट आ
अणिकाना मंदिरनी मालिकी अंगे जे ईसलेो आयेो हतो-
जेमां जैन महाजनानी मालिकीनो संपूर्ण स्वीकार करवामां
आयेो छे, तेनी मूण (दिन्दी बापानी) नकल तेमज तेना
गुजराती भाषामां सार जनतानी जाल्यु माटे अमे अडीं
आपीओे छीओे. तंत्री.

—मूण युकादो—

रोबकार अज अदालत फौजदारी व इजलास G. S. Apte Esqr. M.A.
LL.B. डिस्ट्रिक्ट मेजस्ट्रेट सिरोही वाके ता. १८-३-४२

घुस्तगीस	बनाम	मुलजिमान
श्रीसरकार जरिये		(१) पंच महाजनान जैन जावाल
सबइन्सपेक्टर पुलिस बरलठ		(२) पंच वैष्णव जावाल
जुर्म जेर दफा १४४-१४५-१४६ जा. फौ.		

यह मामला जेर दफा १४४-१४५-१४६ जा. फौ. थांना बरलठ की तरफ
से अदालत हाजा में ता. २०-१-४२ को जरिये रिपोर्ट इस लिए भेजा गया,
के जावाल में अम्बावजी का मन्दिर है जो वैष्णवान का होना कहा जाता है.
वो जैनलोग खुद को कहते हैं. अम्बावजी का दर्शन तीन माह से जैनोंने बन्द
किया है. उस वक्त से नाइत्तफाकी इनमें हुई व नकजे अमन का अन्देशा
हुआ वलके तीन जरायम भी इसके मुतालिक हुए. ता: १५-१-४२ को काइ-

अंक ८]

सिरोहीना जिन्नामेण्टरेतो सुकाद्य

[४३७]

निसल का हुक्म नं. ३६ P. जारी किया गया व उसके बसुजिब ता: १८ जनवरी को वैष्णव लोग दर्शन अम्बावजी का लेने को आये. उस वक्त महाजनों ने वैष्णव डेडों पर हुमला किया, जिससे वैष्णवों में बहुत अशान्ति हुई वो मजमा इकट्ठा हो रहा है. बलवा होनेका अन्देशा है. लिहाजा दफा १४४-१४५-१४६ जा. फौ. के माफिक कार्रवाई की जावे व रिसीवर कायम की जावे व हक मन्दिर अम्बावजी का किसका है यह तसफिया किया जावे ।

रिपोर्ट सबइन्सपेक्टर वसूल होने पर सबइन्सपेक्टर का बयान कलम-बन्द किया गया । बयानात तहरीरी-अम्बावजी के मन्दिर के हक हकूक बाबंद जैन महाजनान की तरफसे बयान तहरीरी पेश हुआ । वैष्णवों की तरफ से पेश नहीं हुआ. दो तरफा बयानात गवाहन के कलमबन्द कीये गये जिनमें वैष्णवान की तरफ से हदा वो ठाकुर मेघसिंहजी साहेब जावाल व अचला सोमपुरा ब्राह्मण वो महाजनान की तरफ से सांकलचंद वो अचला सुनार यह पेश हुए । मामले हाजा में जैन महाजनान की तरफ से बहुत कुछ तहरीरी शहादत व गवाहान पेश करने के लिए कह गया, मगर दोनों पार्टीज को यह वक्तन फ वक्तन हिदायत की गई के यह मामला सिर्फ जेर दफा १४५-१४८ जा. फो. पाया जाता है. लिहाजा जो मन्दिर मजकूर का कबजा या हकूक पुलिस की तरफ से रिपोर्ट होनेके प्स्तर को तीन माह में भोगवट में होंगे, उसका सबूत लिया जायगा । और सबूत नहीं लिया जायगा. लिहाजा सबूत सिर्फ इस हद तक ही लिया गया. यह बात हदा भी गवाह वैष्णवान मानता है, के गये दशहरे से यानि सितम्बर आखिर के इस तरफ अम्बावजी के मन्दिर का कबजा जैन महाजनान का है । बल्कि यह बात भी साबित है के-अम्बावजी का पूजा-पाठ गुजिकता तीन माह में जैन महाजनान की तरफ से ही किया गया है । जिस बाबत गवाह अचला सुनार महाजनान की तरफसे पेश हुआ है जो खुद वैष्णव है वह कहता है. बलके रोकड '९८ के कार्तिक सुद १ पंच महाजनान जावाल की नकल Ex. १५ पेश हुई है, जिससे पाया जाता है कि २०३। पूजारी को तनखा अम्बावजी वो आदेश्वरजी की पूजा की दी गई है । जो रावल ओटा को दी गई । इस बा: रियासत सिरोही स्टेट काउन्सिल का हुक्म ता: १६-१-४२ का सादिर हुवा था जिसमें यह हुक्म हुआ था के वैष्णव लोगों की अम्बावजी मजकूर के दर्शनकी रुकावट न हो ।

[४३८]

श्री जैन सत्य प्रकाश

[५५^७]

सिर्फ इनमें जो अछूत जाती है वह मन्दिर के अन्दर नहीं जा सकेंगे । ता. १८-१-४२ को इसी तरह वैष्णवाने अम्बाजीका दर्शन किया । मगर चन्द डेडोने जो अछूत जात में शुमार हैं व अम्बावजी के आसपास जो लोह के सलिये का कम्पाउन्ड हैं, उस कम्पाउन्ड के पहले हिस्से के अन्दर जाकर दर्शन लेनेकी कोशिश करने लगे, जो महाजनान की तरफ से रोका गया व इस पर झगडा हुआ । वैष्णवान की तरफ से जो जावाल ठाकुर का बयान कलमबन्द कीया गया है उससे व जैन महाजनान का गवाह अचला सुनार के बयान से यह बात साफ जाहिर है कि वैष्णवान अम्बावजी का दर्शन करने आते हैं । सिर्फ जो अछूत जात है वह कणिये के कम्पाउन्ड के कतई बाहर से दर्शन करती है. ठाकुर जावाल ने अपने बयान के आखिर हिस्से में फिर यह कहा है के कणिये के अन्दर वो वाघ के पीछे से डेड दर्शन करते थे. वाघ जिस जगह होना कहा गया है वह जगह Ex. A. के नकशे में हमने बतलाई है मगर अब वहां वाघ नहीं है । ता: ८-२-४२ को व फिर आज इस तरह दो दफा हमने मौके को सुआयना कीया. जो वैष्णवान की तरफ से यह कहा गया है, के डेड लोग या अछेप कणिये के पहिले कम्पाउन्ड में जाकर दर्शन करती थी, यह हम सही नहीं समझते. इसलिए के यह ही लोग इस कम्पाउन्ड के दो हिस्से करते हैं व कहते हैं के सिर्फ कणिये के पीठ लगाकर दर्शन करते हैं, आगे कदम को कदम नहीं जा सकते । बयान अचला सुनार हम बिलकुल सही समझते हैं । पुलिस की रिपोर्ट ता: २०-१-४२ को अदालत हाजा में आई उसके तीन रोज पेशतर याने ता: १८ को वैष्णवान ने अम्बावजी का दर्शन किया जिसमें महाजनों की मंजूरी थी, बलके कोई एतराज नहीं कीया. पहले दिखलाए माफिक सिर्फ कणिये के कम्पाउन्ड के पहले हिस्से में डेंडों के जानेसे झगडा हुआ लिः।: व मूजिब दफा १४५-१४८ जा. फो. हम यह करार देते हैं कि अम्बावजी के मन्दिर का कबजा वो पूजा का हक जैन महाजनों का है । वैष्णवान सिर्फ अम्बावजी के दर्शन कर सकते हैं । वैष्णवान में जो अछेप लोग हैं वह मौजूदा तार के कम्पाउन्ड के बाहर से ही दर्शन कर सकेंगे । नकशे ए. में हमने यह कणिये का कम्पाउन्ड लाल पेन्सिल से मार्क किया है । उसके अन्दर वैष्णव अछेप नहीं जा सकेंगे । निज जूते भी कोई

अंक ८]

सिरोहीना जिल्हाभेळस्ट्रेटो युकादो

[४३९]

वैष्णवान इस कम्पाउन्ड के अन्दर नहीं ले जावें । यह हुक्म जबतक कोई नाराज फरीक अगर इस हुक्म से कोई अदालत दीवानी में और किस्म का हक साबित न करे व हुक्म न लेवे वहांतक कायम रहेगा । ऊपर का दर्शन का मतलब सिर्फ यह है कि अम्बिका को आंखो से देखना व हाथ जोडना यानी नमस्कार करना. इसमें पूजा व फूल चढाना वीा: दाखिल नहीं है. ता. सन सदर

(Sd.) G. S. Apte

ता. १८-३-४२

डा: मो: सिरोही,
मु: जावाल

जिल्हा भेळस्ट्रेटो आपेलो युकादो

[तेनो सार]

प्रारंभिक विगतो^१

सिरोहीना जिल्हा भेळस्ट्रेटो आपेलो उपर मुज्यना ईसलाभां प्रारंभभां आ केस केवी रीते थयो तेनी विगत आपवाभां आवी छे, जे संक्षेपभां आ प्रभाणु छे.

इरियाटी

राज्य तरक्ष्ठी परलुठना

पोलीस सम्भन्स्पेक्टरे

ता. २०-१-१९४२ ता दिवसे परलुठना पोलीस सम्भन्स्पेक्टरे आ

कोर्टभां रिपोर्ट माकलीनि ज्जाव्युं के ज्जावालभां अंभाणना मंदिरनी आभतभां, जैतो अने वैष्णवो वच्ये मतलेद डालो थवाना कारणे अशांति उत्पन्न थवाना लय छे. तेथी ई. क. १४४, १४५, १४६ ना अमल करवो जेठं अ, रीसीवर कायम करवा जेठं अ अने अंभाणना मंदिर उपर कोतो हुक छे अनेता निर्णय करवो जेठं अ. सम्भन्स्पेक्टरेतो उपरनी मतलअनेता रिपोर्ट भग्या पछी, कोर्ट सम्भन्स्पेक्टरेतुं निवेदन लीधुं. जैन महाजनोतुं अयान पणु नांवाभां आव्युं. वैष्णवो तरक्ष्ठी कोर्ट डालर रहुं नथी. वैष्णवो अने जैन-अन्नेना साक्षीआनी जुथानी लेवाभां आवी. वैष्णवो तरक्ष्ठी हुदा, ज्जावालना हाकेर भवसिंहलु अने अचला सोमपुरा आहाणुनी जुथानी लेवाभां आवी अने जैन महाजनो तरक्ष्ठी सांकणयंठ अने अचला सोनीनी जुथानी लेवाठ.

१ आ 'प्रारंभिक विगतो' तरीक जे लण्णु आप्युं छे ते ईसलाभांना लण्णुने आधारे साररूप आप्युं छे.

[૪૪૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૭]

મહાજને બીજા પુરાવાઓ અને સાક્ષીઓ રજૂ કરવા કહ્યું, પણ આ ફરિયાદ ફો. ક. ૧૪૫-૧૪૮ મુજબ થયેલ હોવાથી, પોલીસ ખાતાએ આ દાવો દાખલ કર્યો તેના ત્રણ મહિના પહેલાં એ મંદિર કોના કબજામાં હતું એટલા પુરતા જ પુરાવાઓ લેવામાં આવશે, એમ કહેવામાં આવ્યું.

સાક્ષીઓની જુઓનીઓ અને બીજા પુરાવાથી એ પુરવાર થયું છે કે એ સમય દરમિયાન એ મંદિરનો વહીવટ અને કબજો જૈન મહાજનના હાથમાં હતો.

આ પછી આ ચુકાદામાં વૈષ્ણવોના દર્શન કરવાના હક્ક સંબંધી અને અદ્ભૂત વૈષ્ણવોએ ક્યાં રહીને દર્શન કરવા વગેરે સંબંધી ચર્ચા કરવામાં આવી છે અને એ અંગે સ્ટેટ કાઉન્સિલના તા. ૧૬-૧-૪૨ ના હુકમનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

પોલીસે તા. ૨૦-૧-૪૨ ના દિવસે કોર્ટમાં રિપોર્ટ મોકલ્યો તે પહેલાં તા. ૧૮-૧-૪૨ ના દિવસે વૈષ્ણવોએ અંબાજીના દર્શન કર્યાં હતાં અને તે માટે મહાજને મંજૂરી આપી હતી એટલું જ નહીં બલકે તેમણે કોઈ પ્રકારની નાખુશી નહોતી બતાવી. જ્યારે ઠેક લોકો કણિયાના કમ્પાઉન્ડના પહેલા ભાગમાં દાખલ થઈ ગયા ત્યારે ઝગડો થયો.-વગેરે હકીકત આપી છે.

ચુકાદામાં કરેલો હુકમ

“આથી ફો. ક. ૧૪૫-૧૪૮ મુજબ અમે એ ફેંસલો આપીએ છીએ કે અંબાજીના મંદિરનો કબજો અને પૂજાનો હક્ક જૈન મહાજનોનો છે. વૈષ્ણવો ફક્ત અંબાજીનાં દર્શન કરી શકે છે. વૈષ્ણવોમાં જે અસ્પૃશ્ય લોક છે તેઓ, અત્યારે હયાત છે તે તારના કમ્પાઉન્ડની બહારથી જ દર્શન કરી શકશે. નકશા’ એ’માં અમે આ કણિયાનું કમ્પાઉન્ડ લાલ પેન્સિલથી દોરી બતાવ્યું છે. એની અંદર અસ્પૃશ્યો નહીં જઈ શકે. વૈષ્ણવો પોતાના જોડા પણ આ કમ્પાઉન્ડની અંદર ન લઈ જાય. જ્યાં સુધી કોઈ પક્ષકાર દીવાની કોર્ટમાં આ ફેંસલાથી જુદી રીતે પોતાનાં હક્ક સાબિત ન કરે અને તે મુજબ ફેંસલો ન લે ત્યાં સુધી આ ફેંસલો કાયમ રહેશે. ઉપર લખેલ (વૈષ્ણવોએ કરવાના) દર્શનનો અર્થ એ છે કે અંગિકાને કેવળ આંખોથી જોવી અને હાથ જોડવા એટલે કે નમસ્કાર કરવા; આમાં પૂજા અને કૃણ ચઢાવવા વગેરેનો સમાવેશ થતો નથી.”

આ ફેંસલો તા. ૧૮-૩-૪૨ના દિવસે સિરોહીના જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ મિ. G. S. Apte એ આપ્યો છે.

૨ આ ‘ચુકાદામાં કરેલો હુકમ’-તરીકે જે લખાણ આપ્યું છે તે મૂળ ચુકાદાના છેલ્લા ભાગમાં કરવામાં આવેલ હુકમનું અક્ષરશઃ ભાષાન્તર છે.

સમાચાર

પ્રતિષ્ઠા—

(૧) ભવાનીગંજ (માળવા, ઝાલાવાડ રોડે.) માં ફાગણ સુદિ ૧૦ ના દિવસે નવીન જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી ધર્મસાગરજી મહારાજ ત્યાં પધાર્યા હતા.

(૨) ન્દેધપુરમાં ભૈરવગામમાં ફાગણ સુદી ત્રીજના દિવસે નવા જિનમંદિરમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ આદિની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયલલિતસૂરીશ્વરજી મહારાજ આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા.

(૩) સાવરકુંડલા (કાઠીયાવાડ) માં ફાગણ સુદિ ૫ ના દિવસે શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે પૂજ્ય પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી સુમતિવિજયજી મહારાજ આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા.

(૪) રાજપરા (કાઠિયાવાડ)માં ફાગણ શુદી પને દિવસે જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજ આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા.

(૫) ગોધરામાં ફાગણ સુદિ ૩ ના દિવસે શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ આદિ જિનપિંચોની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયઅમૃતસૂરિજી મહારાજ, પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયલાવણ્યસૂરિજી મહારાજ તથા પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી હેમસાગરજી મહારાજ આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા.

(૬) લીંચડીમાં ફાગણ સુદિ ત્રીજના દિવસે પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયભકતસૂરિજી મહારાજ આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા.

(૭) માંડોણી (મારવાડ)માં ફાગણ સુદિ ૫ ના દિવસે જિનમંદિરમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે પૂજ્ય પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી કલ્યાણવિજયજી મહારાજ આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા.

(૮) મજેરા (મેવાડ)માં ફાગણ સુદિ ૧૦ ના દિવસે શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે પૂજ્ય પંન્યાસજી મહારાજશ્રી હિમ્મતવિજયજીગણિ આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા.

(૯) પાળિયાદ (કાઠિયાવાડ) માં ફાગણ સુદિ ૩ ના દિવસે શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ આદિનો પ્રવેશ કરવામાં આવ્યો.

(૧૦) અજિત ગામ (મારવાડ)માં ફાગણ વદિ ૧૦ના દિવસે નવા જિનમંદિરમાં શ્રી અજિતનાથ પ્રભુ આદિનો પ્રવેશ કરવામાં આવ્યો. આ પ્રસંગે પૂજ્ય પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી નવીનવિજયજી ગણિ આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા.

(૧૧) યાંગરેડ (મેવાડ)માં ફાગણ શુદિ ૧૦ના દિવસે શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયગંભીરસૂરિજી મહારાજ આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા.

(૧૨) વડોદરામાં ફાગણ શુદિ ૩ના દિવસે શ્રી દાદાપાર્શ્વનાથ પ્રભુના મંદિરમાં શ્રી

[४४२]

श्री. जैन सत्य प्रकाश

[वर्ष ७]

नेमिनाथ प्रभुनी प्रतिष्ठा करवायां आवी. आ प्रसंगे पूज्य आचार्य महाराज श्री विजय-
ललितसरिण महाराज आदि त्यां पधार्थां हता.

(१३) करन्दी तीर्थमां महासुदि रना दिवसे जिनमहिरनी प्रतिष्ठा करवायां आवी.
आ प्रसंगे पूज्य पंच्यासण महाराज श्री मंगलविजयण महाराज आदि त्यां पधार्थां हता.

(१४) तेनाक्षी गाम(आन्ध्र)मां महा सुदि रना जिनमहिरनी प्रतिष्ठा करवायां आवी.

(१५) सेहरिया (भारवाड)मां इगणु सुदि पना दिवसे श्री आदीश्वर लजवाननी प्रतिष्ठा
करवायां आवी. आ प्रसंगे पूज्य आचार्य महाराज श्री विजययतीन्द्रसरिण महाराज
आदि त्यां पधार्थां हता.

दीक्षा—

(१) भोडला (पालनपुर)मां इगणु सुदि उना दिवसे पूज्य आचार्य महाराज श्री
झार्तिसागरसरिण महाराजे भाधश्री नगीनहास झेगलालने दीक्षा आपी. दीक्षितनुं नाम
मु. श्री. सुभद्रसागरण राष्मिने तेमने पोताना शिष्य अनाव्या.

(२) धीण्डेणमां इगणु सुदि उना दिवसे पूज्य पंच्यासण महाराज श्री. यरणुवि-
जयण महाराजे णुना डीसाना रक्षीश शा वरधीलाल छगनलालने दीक्षा आपी. दीक्षितनुं
नाम मु. श्री. विद्यानंद विजयण राष्मिने तेमने पोताना शिष्य अनाव्या.

(३) गोधरामां इगणु सुदि उना दिवसे पूज्य आचार्य महाराजश्री विजयअमृतसरिण
महाराजे उज्जैननिवास भाधश्री लुरालालने दीक्षा आपी. दीक्षितनुं नाम मु. श्री. लव्य-
प्रलविजयण राष्मिने तेमने पूज्य मुनिराज श्री धुरधरविजयणना शिष्य अनाव्या.

(४-५) लीण्डीमां इगणु सुदि प ना दिवसे पूज्य आचार्य महाराज श्री विजय-
लक्षितसरिण महाराजे लीण्डी निवासी भाधश्री केशवलालभाधने तथा सिहोरनिवासी
भाध श्री मोहनलालभाधने दीक्षा आपी. अन्ने दीक्षितोनां नाम अनुक्रमे मु. श्री. दुसुभविजयण
तथा मु. श्री. मानविजयण राष्मिने तेमने अनुक्रमे पोताना तेमण पूज्य मुनिमहाराजश्री
रंजनविजयणना शिष्य अनाव्या.

(६) यूणेलमां इगणु वदि ११ ना दिवसे पूज्य आचार्य महाराज श्री विजयअमृत-
सरिण महाराजे अेक भाधने दीक्षा आपी. दीक्षितनुं नाम मु. श्री. देवप्रलविजयण
राष्मिने तेमने पूज्य मुनिमहाराजश्री देवविजयण महाराजना शिष्य अनाववामां आव्या.

(७) दुन्हाडा (भारवाड)मां इगणु वदि ७ ना दिवसे पूज्य आचार्य महाराजश्री
विजयलक्ष्मिसरिण महाराजे भीडानेर निवासी भाधश्री पन्नालालण अरडीआने दीक्षा
आपी. दीक्षितनुं नाम मु. श्री. निरंजनविजयण राष्मिने तेमने पोताना शिष्य अनाव्या.

(८) अण्णामां इगणु वदि १० ना दिवसे पूज्य मुनिमहाराज श्री. कृपाचंद्रण
महाराजे भींसरा (इच्छ)ना रक्षीश भाधश्री शामणभाध वेलण सावलाने दीक्षा आपी.
दीक्षितनुं नाम मु. श्री. विनादचंद्रण राष्मिने तेमने पूज्य मुनिमहाराजश्री आलचंद्रणना
शिष्य अनाववामां आव्या.

(९) गउभेडा गाममां पूज्य पंच्यासण महाराज श्री लावविजयण महाराजे
पावठाना रक्षीश भाधश्री भाण्डेडलालने दीक्षा आपी. दीक्षितनुं नाम मु. श्री. ज्ञानविजयण
राष्मिने तेमने पोताना शिष्य अनाव्या.

કાળધર્મ—

- (૧) નવાવાસ (કચ્છ)માં પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી દીપચંદ્ર મહારાજ કાળધર્મ પામ્યા.
 (૨) રૂગનાથપુર (માનભૂમ જિલ્લો)માં પૂજ્ય ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રી. મંગળવિજયજી મહારાજ, જેઓ ત્યાંની સરાક ગતિના ઉદ્ધારનું કાર્ય કરતા હતા તે, ફાગણ સુદિ ૧૪ ની રાત્રે કાળધર્મ પામ્યા.

સંઘ—

- (૧) ભાવનગરથી ફાગણ વદિ ૭ ના દિવસે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયભક્તિ-સૂરિજી મહારાજના ઉપદેશથી ભાવનગરનિવાસી શેઠ ઓઘડભાઈ રામજીએ તીર્થા-ધિરાજ શત્રુંજયનો છરી પાળતો સંઘ કાઢ્યો. સંઘ ચૈત્ર સુદિ ૧ ના દિવસે સિદ્ધગિરિ પહોંચ્યો.
 (૨) ચિલદર (મારવાડ) થી શેઠ માનાજી રામાજીના સુપુત્રો શેઠ પુનમચંદ્રજી આદિએ પૂજ્ય પંચાસી મહારાજ શ્રી કંચનવિજયજી મહારાજના સદ્ગુપદેશથી શ્રી સિદ્ધાચળ તીર્થનો છરી પાળતો સંઘ કાઢ્યો. સંઘનું પ્રમાણ ફાગણ સુદિ ૪ ના દિવસે કરવામાં આવ્યું.
 (૩) અંબર (કચ્છ) થી શેઠ શ્રી રાઘવજી પાશવીરનાં વિધવા ધર્મપત્ની શ્રીમતી સોનુબાઈએ, પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયકનકસૂરિજી મહારાજના સદ્ગુપદેશથી શ્રી ભદ્રેશ્વર તીર્થનો છરીપાળતો સંઘ કાઢ્યો. સંઘનું પ્રમાણ ફાગણ સુદિ ૬ ના દિવસે થયું.

તૈયાર છે, આજે જ મંગાવો.

‘ શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ ’ની ખીજ, ત્રીજી, ચોથા, પાંચમા, છઠ્ઠા વર્ષની પાકી તથા કાચી ફાઈલો. મૂલ્ય દરેકના-પાકીના અઢી રૂપિયા, કાચીના બે રૂપિયા.

શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક—લ. મહાવીરસ્વામીના જીવન સંબંધી લેખોથી સભર ૩૨૮ પાનાંનો અંક. મૂલ્ય છ આના [ટપાલ ખર્ચનો એક આનો વધુ]

શ્રી પર્યુષણ પર્વ વિશેષાંક—લ. મહાવીર સ્વામી પછીનાં ૧૦૦૦ વર્ષના જૈન ઇતિહાસથી સભર અંક. મૂલ્ય-એક રૂપિયો.

કૂમાંકે ૪૩મો—જૈનદર્શનમાં માંસાહાર હોવાના આક્ષેપોના જવાબરૂપ લેખોથી સમૃદ્ધ અંક. મૂલ્ય—ચાર આના.

કૂમાંકે ૪૫મો—કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સંબંધી લેખોથી સમૃદ્ધ અંક. મૂલ્ય—ત્રણ આના.

લખો—શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ
 નેશિંગભાઈની વાડી : ધીકાંટા, અમદાવાદ.

Shri Jaina Satya Prakasha

Regd. No. B. 3801.

આજે જ મંગાવો

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશનો

ત્રીજો વિશેષાંક

દી પો ત્સ વી-અં ક

રૂપર પાનાંના દળદાર અને સચિત્ર આ વિશેષાંકમાં વીર નિર્વાણુ
સં. ૧૦૦૦થી વીર નિર્વાણુ સં. ૧૭૦૦ સુધીનાં ૭૦૦ વર્ષના જૈન
ઇતિહાસને લગતી વિવિધ વિષયની સામગ્રી આપવામાં આવી છે.
તેમજ અનેક ચિત્રોથી અંકને સુશોભિત બનાવવામાં આવ્યો છે.
દરેક જૈન ઘરમાં આ અંક અવશ્ય હોવો જોઈએ.

છૂટક મૂલ્ય-સવા રૂપિયો.

જો રૂપિયા ભરીને શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના પ્રાણક બનનારને
આ અંક ચાલુ અંક તરીકે અપાય છે.

—: લખો :—

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ

નેશિંગલાઈની વાડી, ધીકાંટા

અમદાવાદ.